

FOLK, FAMILJ OCH FOSTER- LAND

Nationalismens konsekvenser
för jämställdhet

EXPO

Kvinna till Kvinna

**Folk, familj och fosterland –
Nationalismens konsekvenser för jämställdhet**

Redaktör: Malin Ekerstedt, Kvinna till Kvinna
Projektledare: Charlotte Pruth, Kvinna till Kvinna,
Anna-Sofia Quensel, Expo
Skribenter: Annika Hamrud, Christina Wassholm
Referensgrupp Kvinna till Kvinna: Amanda Borg,
Annika Flensburg, Emma Janke, Lovisa Strand,
Ristin Thomasson, Eva Zillén
Referensgrupp Expo: Maria-Pia Cabero, Daniel Poohl
Illustrationer: Malin Erixon, www.ganzanderes.com
Research: Amanda Borg, Kvinna till Kvinna
Bildresearch: Expo
Layout: Ida Svedlund, Kvinna till Kvinna
Ansvarig utgivare: Christina Hagner, Kvinna till Kvinna
Tryck: Kaigan
ISBN: 978-91-979583-9-4

Kvinna till Kvinna 2014
Slakthusplan 3
S-121 62 Johanneshov
Tel 08-588 891 00
www.kvinnatillkvinna.se

FÖRORD

Under de senaste åren har nationalismen vunnit fäste i Europa och i Sverige. Inom varje land mobiliserar nationalistiska krafter och inför EU-valet ökar samtalen och samarbetet mellan olika nationalistiska partier och rörelser. Vem som talar med vem är känsligt, men EU är uppenbart en viktig arena för Europas nationalister, fascister och rasister.

Nationalismen har många fiender, som alla kan samlas under begreppet ”den andre”. Det kan vara muslimen, invandraren, bögen, juden, kommunisten, transvestiten – eller feministen. Fokus varierar från land till land, från ett politiskt klimat till ett annat, men avståndstagandet från feminister och kvinnorrättsförsvarare enar de flesta nationalister. Kvinnans roll är först och främst att föda nationens barn och stötta nationens försvarare, mannen. Kvinnan ska vara navet i familjen, som i sin tur är nationens minsta byggsten.

Med en växande nationalism ökar också oron för dess konsekvenser. Kvinnorrättsförsvarare och feminister beskriver hur starkare nationalistisk retorik skapar ett ointresse för jämställdhet och ett starkare stöd för traditionella värderingar om familjens helgd och kvinnans roll. I Sverige propagerar Sverigedemokraterna för begränsad aborträtt och menar att jämställdheten ”har gått för långt”. Samtidigt upplever

kvinnorrättsförsvarare att motståndet mot deras arbete blir allt mer handgripligt, i form av fysiskt våld, hatkampanjer och hot i sociala medier.

Det är mot den bakgrunden vi har genomfört den här studien. Vi ville undersöka hur nationalistiska partiers retorik och politik påverkar kvinnors möjligheter att leva sina liv, om det begränsar deras mänskliga rättigheter och om det ökar våldet mot dem. Studien utgår från Balkan, som under många år levt med en stark nationalism och varifrån vi får rapporter om hur det påverkat kvinnors ställning i samhället negativt. Vi tittar också närmare på några nationalistiska partier i övriga Europa.

Om vi är på väg mot ett samhälle med allt större genomslag för en nationalistisk syn på manligt och kvinnligt – vad betyder det för kvinnors liv?

Lena Ag
Generalsekreterare,
Kvinna till Kvinna

Daniel Poohl
Chefredaktör,
Tidskriften Expo

Innehållsförteckning	Sidan
Inledning	4
Hot, hat och hemmafruar	
– nationalism på västra Balkan	6-23
Backlash i Kroatien	8
Sockrad patriotism i Serbien	8
Etniska läsningar i Bosnien-Hercegovina	9
Ingen plats för jämställdhet	10
Kvinnors kroppar tillhör nationen	11
Familjen framför allt	13
Våld mot kvinnor	15
Kvinnor i politiken	17
”De andra”	19
Noter	22
Nationalism in jämställdhet ut	
– fem nationalistiska partier i Europa	24-35
Ungern, Jobbik	24
Österrike, FPÖ	26
Frankrike, Nationella fronten	28
Nederländerna, Frihetspartiet PVV	29
Sverige, Sverigedemokraterna	31
Noter	34
Sammanfattning och slutsatser	36
Litteraturförteckning	38

INLEDNING

Nationalismen bygger på treenigheten folk, familj och fosterland. Nationen och folkets överlevnad går inte att skilja från familjen. Den heterosexuella kärnfamiljen med traditionella könsroller är nationens minsta enhet. Om kärnfamiljens struktur utmanas så hotas i förlängningen nationen. Därför är den konservativa familjesynen en självklar del i den högerextrema ideologin.

Kvinnor är viktiga av framför allt två anledningar: som biologiskt ansvariga för reproduktion av nationen genom födandet av nya medborgare, och som kulturellt och socialt ansvariga för att nationens traditioner, sedvänjor och moral förs vidare.¹ Kvinnan symboliserar ofta hela den nationella identiteten, som i begreppet "Moderslandet" eller som i Sverige där vi talar om "Moder Svea".

Föda barn åt nationen

I stater där nationalistiska idéer dominerar är det vanligt att kvinnors rätt till den egna kroppen begränsas, eftersom deras reproduktionsförmåga anses behövas för nationella syften.² Rätten till abort är ofta kringskuren eller abort helt förbjudet. Samtidigt uppmanas kvinnor, av både nationella och religiösa ledare, att föda fler barn. Så har till exempel varit fallet i länderna på västra Balkan, både före och efter kriget på 1990-talet.³

Även när skillnaderna mellan "oss" och "andra" ska tydliggöras, använder nationalismen gärna traditionella könsroller och stereotyper. "De egna" kvinnorna beskrivs som kyska, medan "de andras" kvinnor är horor. Alternativt, som i antimuslimsk retorik, ses de egna kvinnorna som fria medan de muslimska kvinnorna är förtryckta. Även män från fiendesidan kan pekats ut som antingen över- eller undersexuella (våldtäktsmän eller impotenta).⁴

Retoriken känns igen från både

Sverige och övriga Europa idag, där nationalistiska grupper ofta hänvisar till islam och andra utomeuropeiska kulturer som våldtäktskulturer.

I den nationalistiska ideologin är det mannens uppgift att skydda nationalstaten och kvinnorna i den, medan kvinnan i sin tur fungerar som moraliskt och emotionellt stöd till mannen. I detta ingår att män innehar de flesta beslutsfattande positionerna, det vill säga styr landet, och stiftar lagar som reglerar kvinnors rättigheter och sexualitet. På så vis förstärker nationalismen ojämlika maktförhållanden och strukturer i samhället.⁵

Vi och dom

Europas nationalistiska partier utgör långt ifrån en enhetlig miljö, utan skiljer sig från varandra på många sätt. Inte minst för att de är så nära knutna till sitt eget lands idéer om sin specifika nationella identitet. Gemensamt för dem alla är dock nationalismens grundläggande byggstenar, det vill säga synen på manligt och kvinnligt, liksom värnandet av det egna och skepsisen mot det främmande. Vilka "de andra" är

kan variera, men i den nationalistiska retoriken beskrivs de som ett hot mot jaget och den nationella identiteten.⁶

I Nederländerna formuleras Geert Wilders antimuslimska retorik mot en fond av liberalism; i Frankrike påverkar landets koloniala arv partiets syn på invandring och i Sverige, där den svenska självbilden bygger på arvet av internationell solidaritet, lanserar Sverigedemokraterna en migrationspolitik som ska se empatisk ut. På västra Balkan har etniciteterna bosniak, kroat och serb stått emot varandra i stark nationalistisk retorik före, under och även efter 1990-talets krig.

Våren 2014 valde Serbien ny regering och utifrån kan det se ut som att det nationalistiska arvet börjar blekna bort. Serbiska progressiva partiet (SNS), som profilerat sig på antikorruption och att vara för EU, fick egen majoritet och inget uttalat nationalistiskt parti fick plats i parlamentet. Serbien strävar mot EU-medlemskap, vilket ställer krav på reformer som inte passar in i den nationalistiska agendan, bland annat vad gäller kvinnors rättigheter. Kroatien genomgick samma process inför sitt medlemskap 2013.

Tyvär tyder mycket på att reformerna mer var en fasad att visa upp för EU, än verkliga förändringar. Som Rada Borić på kroatiska Center for Women Studies säger: "Vi har en fruktansvärd backlash nu, efter EU-inträdet. Det är som att vi har tvättat våra händer. Som att vi tagit examen i mänskliga rättigheter, och nu kan vi fortsätta som tidigare."

Normaliserad retorik

Europas nationalistiska partier polerar sina budskap för att ha en större chans att väljas in i parlamenten eller, som på Balkan, för att närma sig EU. Men det betyder inte att idéerna försvinner. Snarare normaliseras de med hjälp av finslipad retorik.

Sakta men säkert blir partierna allt mer salongsfärdiga. Övriga partier måste förhålla sig till dem och de tar allt större plats i den politiska debatten och i media. Denna utveckling banar i sin tur väg för ännu mer extrema krafter som tidigare varit helt tabu. Det är ingen slump att analysen i rasistiska Svenskarnas partis nättidning, när Sverigedemokraterna valdes in i Sveriges riksdag, lød "Bollen är i rullning!".⁷ Nu får dessa rörelser utrymme att göra grövre invandringsfientliga och nationalistiska utspel.

Religiöst inflytande

I många fall kan det vara svårt att särskilja vad som är politiskt driven nationalism och vad som har sitt ursprung hos andra inflytelserika samhällsaktörer. Det finns många intressenter bakom dagens nationalistiska agenda, vilka förstärker och driver på varandras budskap.

Exempelvis har religiösa samfund spelat en stor roll på Balkan för att elda på motståndet mot abort och för förbud mot de typer av familjebildning som inte följer normen om den traditionella kärnfamiljen. Eller som en bosnisk människorättsaktivist uttryckte det: "Vill du höra ett religiöst budskap, prata med en politiker. Vill du ha ett politiskt budskap, prata med en präst."

Nationalismens utbredning under senare år har gått hand i hand med den vurm för så kallade traditionella värden som åter dykt upp på den storpolitiska arenan. I FN:s råd för mänskliga rättigheter lyckades till exempel Ryssland under 2011-2012 få igenom resolutionen *Promoting human rights and fundamental freedoms through a better understanding of traditional values of humankind* (Främjandet av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter genom en ökad förståelse för mänsklighetens tra-

ditionella värden), trots att just traditionella värden ofta används som försvar för brott mot mänskliga rättigheter, som kvinnlig könsstympning och lagstadgade förbud mot homosexualitet.⁸

Flera länder i Europa, som exempelvis Makedonien, Polen och Spanien, har försämrat aborträtten eller har regeringar som driver sådana förslag. Och i den arabiska vårens spår berättar kvinnorrättsförfvarare från länder i Mellanöstern och norra Afrika om hur extremistiska och patriarkala krafter ökat sitt inflytande, vilket lett till en tillbakagång för kvinnors möjligheter att leva ett fritt liv.

Metod och genomförande

Den här studien är uppdelad i två avsnitt: en där vi undersöker västra Balkan, en region med mångårig erfarenhet av stark, förödande nationalism, och en där vi tittar närmare på fem framgångsrika nationalistiska partier i övriga Europa. Fokus i båda delarna ligger på frågor som rör familjepolitik, eftersom dessa ofta tydligt kan kopplas till situationen för kvinnors rättigheter.

I urvalet av politiska partier har vi utgått från en tredelad definition som används av Stiftelsen Expo för att ringa in ett parti som högerextremt nationalistiskt:

- Nationen är viktigast, nationell identitet går före individuella intressen och gruppintressen.
- Folket, "de egna", förenas av ett gemensamt kulturellt – i vissa fall biologiskt – arv, språk, sexualitet och religion.
- "De andra" utesluts. I ett nationalistiskt samhälle ges minoriteter en underordnad position, eller ska exkluderas genom repatriering, isolering eller stängda gränser.

I den del som handlar om Bosnien-Hercegovina, Kroatien och Serbien har vi valt ut ett par partier per land som

överensstämmer med en eller flera av punkterna ovan. Om det har funnits flera partier som passat in, har vi valt de största partierna eller partier som trots sin mindre ställning fått genomslag i frågor gällande familjepolitik.

Materialet bygger på information från partiprogram och intervjuer med partiföreträdare, personer från ländernas officiella jämställdhetsinstitutioner, akademiker från center för kvinnostudier samt kvinnorrättsförfvarare. Dessa uppgifter har kompletterats med officiella uttalanden kring frågor som rör nationalism och kvinnors rättigheter.

Exemplen från Balkan ska ses både i sin egen rätt, men också som en bild av hur politisk nationalism inverkar på ett lands utveckling. Detta blir särskilt intressant som bakgrund till del två av studien, där vi undersöker fem av de europeiska nationalistiska partierna som växt sig allt starkare och blivit maktfaktorer i sina respektive länder. Här har vi valt att titta på så olika partier som möjligt, för att visa skiftande sätt som den nationalistiska familjesynen kan ta sig uttryck. ■

1. Einhorn, 1996:2, Links Across Difference: Gender, Ethnicity and Nationalism. Women's Studies International Forum, Vol. 19, No. 1-2, sid. 1-3

2. Einhorn, 1996:2, Links Across Difference: Gender, Ethnicity and Nationalism. Women's Studies International Forum, Vol. 19, No. 1-2, sid. 1-3

3. Mayer, 2000, Gender Ironies of Nationalism, London: Routledge, sid. 7-8

4. Alison, 2007:77, Wartime Sexual Violence: Women's Human Rights and Questions of Masculinity. Review of International Studies, Vol. 33, No. 1, sid. 75-90

5. Nagel, 1998:261, Masculinity and Nationalism: Gender and Sexuality in the Making of Nations. Ethnic and Racial Studies, Vol. 21, No. 2, sid. 242-269

6. Grosby, 2005:5, Nationalism: A Very Short Introduction. Oxford: University Press

7. "Ett historiskt val", Larsen, Tidningen Realisten, 100920

8. Human Rights Council: States Must Reject Traditional Values, Article 19 130911, åtkomstdatum 140410, <http://www.article19.org/resources.php/resource/37236/en/human-rights-council:-states-must-reject-traditional-values>

Dagens Bosnien-Hercegovina, Kroatien och Serbien genomsyras av en stark nationalism som länge haft stort inflytande över ländernas politik.

För kvinnor innebär det ständiga påtryckningar från samhället att de ska ägna sina liv åt att stanna hemma och ta hand om en stor familj. Samtidigt för-

sämras kvinnors villkor på arbetsmarknaden, kvinnliga politiker motarbetas – till och med inom de egna partierna – och aktivister som kämpar för kvinnors och homo-, bi-, trans- och queerpersoners mänskliga rättigheter hotas och förföljs.

Välkommen till en värld där nationalismen sätter spelreglerna.

Text: Christina Wassholm

Illustrationer: Malin Erixon

HOT, HAT OCH HEMMAFRUAR

Den nuvarande politiska situationen i Bosnien-Hercegovina, Kroatien och Serbien har sina rötter i de krig som pågick i regionen mellan 1991 och 1999. I alla tre länderna är de partier som var dominerande på 1990-talet fortfarande aktiva och i flera fall i maktposition. Mobilisering och stöd för krigföringen krävde en rädsla för folk av annan etnicitet eller religion, en rädsla för "de andra", som grundades i en känsla av att den egna gruppen var i fara. I mångt och mycket handlade 1990-talet och första decenniet på 2000-talet om att bygga en identitet som bosniak, kroat eller serb, med religionen, historien och den egna gruppens lidanden under krigerna som byggstenar.

Det fanns under krigerna en stark koppling mellan nationalism och kön, såväl i språkbruk som i handlingar. Man pratade exempelvis om det egna landet som "en kvinna som blev våldtagen av fienden". Och det är väl känt att systematiska våldtäkter användes som en del av krigföringen – genom att våldföra sig på "de andras" kvinnor angrep man nationens kärna. Majoriteten av de som begick dessa krigsförbrytelser är fortfarande ostraffade.

Efter krigerna har de stereotypa könsrollerna hängt kvar, det vill säga att mannen ses som den som ska vara aktiv i försvarandet och ledandet av nationen, medan kvinnan är den som ska försvaras samt har ansvar för reproduktion och familj.

Nationalismen i politiken på Balkan är idag på samma gång en djupt förankrad grund för beslut och prioriteringar och

en alltmer svårbeskrivbar samhällelig kraft. Bland de större, etablerade partierna är det få som nuförtiden i sina officiella dokument lyfter fram extrema nationalistiska åsikter om det egna folkets överlägsenhet och att nationen behöver skyddas från "de andra". Samtidigt har många av dem ett sådant förflutet, vilket de med åren försökt, och ibland till viss del lyckats, att göra upp med. Här spelar civilsamhällets insatser, EU-närmande och demokratiseringsprocesser stor roll.

För Bosnien-Hercegovinas del har även närvaron av representanter för det internationella samfundet, och det faktum att de har mandat att straffa folkvalda politiker som anses motverka fredsfördraget, varit avgörande.

Patriotism ledstjärna

Många partier lyfter dock fram patriotism som en viktig ledstjärna i sina partiprogram.

Serbiska demokratiska partiet, DSS, skriver till exempel att "stärkandet av den nationella självkänslan och den egna nationens betydelse ska ske genom återinförandet av traditionella och bestående moraliska värderingar som grunden för familjen, samhället och staten. Äkta patriotism och utbildning av unga människor i en anda av kärlek till moderlandet är grunden för den statliga politiken."

Alliansen av oberoende socialdemokrater, SNSD, i Republika Srpska (en av Bosnien-Hercegovinas två entiteter) skriver angående sin entitet att den "först och främst är en stat för det serbiska folket, men att den efter beslut av författningsdomstolen i Bosnien-Herce-

govina fått en multietnisk karaktär." De tillägger att Republika Srpska är en förutsättning för det serbiska folkets överlevnad i Bosnien-Hercegovina. Kroatiska demokratiska unionen i Bosnien-Hercegovina, HDZ BiH, nämner också i sitt partiprogram vikten av ett separat territorium för den egna, kroatiska, gruppen. De vill att Bosnien-Hercegovina ska bestå av tre jämlika delar, uppdelade mellan de tre konstituerande folkslagen (bosniaker, bosnienkroater och bosnienserber) med stort självbestämmande för varje entitet.

Serbiska progressiva partiet, SNS, har som den första av tio principer i partiprogrammet att bevara Serbiens territoriella integritet. Det betyder att Kosovo, den före detta autonoma provinsen i södra Serbien som utropade sig självständigt 2008, inte ska erkännas. "Kosovo och Metodija¹ är Serbiens hjärta och en fundamental del av vår stats territorium." Den andra principen slår fast att partiet har ett ansvar för serber utanför landets gränser, särskilt de som finns i olika delar av forna Jugoslavien. Här nämns i synnerhet Republika Srpska, och att Serbien och Republika Srpska på sikt, och fredligt, bör bilda en gemensam stat.

Det är inte bara de politiska partierna som i olika utsträckning i partiprogram, uttalanden och konkreta prioriteringar underhåller en nationalistiskt präglad politik. De religiösa samfunden, som klivit fram och blivit starka aktörer sedan det socialistiska sekulära Jugoslaviens sammanbrott, spelar en stor roll i identitetsbyggandet i respektive nation.

De flesta politiska partier har nära relationer till samfundet och statschefer ses ofta framträda tillsammans med religiösa ledare. Det är inte alls kontroversiellt att vända sig till dem för rådgivning inför viktiga politiska beslut. I till exempel Kroatien har den katolska kyrkan en nära relation till högerpartier som Kroatiska demokratiska unionen, HDZ. Även den serbisk-ortodoxa kyrkan tycker till om mycket, liksom de tre största religiösa grupperingarna i Bosnien-Hercegovina. I alla tre länderna är det till exempel representanter för det dominerande religiösa samfundet som ansvarar för religionsundervisning i skolan.

Våldsbenägna grupper

Samtliga tre länder brottas med våldsbenägna grupper bestående av främst unga män, som i varierande grad får stöd från såväl politiska partier som religiösa samfund. I Serbien finns exempelvis de högerextrema grupperna Obraz och 1389. En våldsam attack på Belgrad Pride 2010 visade deras förmåga att

mobilisera. Omkring 6000 personer beräknas ha deltagit i gatuprotesterna mot paraden, ledda av ovan nämnda grupper och med bistånd av fotbollshuliganer. Obraz förbjöds av konstitutionsdomstolen 2012,² men var aktiv senast inför den planerade Pride-paraden i Belgrad i oktober 2013, då deras slagord och klistermärken kunde ses på husfasader över hela staden.

Trots förbudet i domstol visar den generella inställningen från statens sida på en ovilja att på allvar ta itu med dessa grupper och de åsikter de representerar. I de fall då representanter för grupperna ställts inför rätta, har de dömts till relativt milda straff.³ Det händer att media bjuder in dem till debatter som jämställda aktörer med exempelvis människorättsorganisationer, trots att de öppet uttalar rasistiska och homofoba åsikter.

I Bosnien-Hercegovina finns högerextrema Bosnian Movement for National Pride, som även de använder våld i kampen mot homosexualitet. Landet har också sett en ökad närvaro av extremis-

tiska wahhabistiska grupper, som driver en fundamentalistisk islamsk agenda.⁴

I Kroatien har extremhögern inget stort politiskt inflytande, främst därför att högerpartiet HDZ dominerar i så stor utsträckning och delvis har integrerat de mer extrema alternativens krav och språkbruk i sin politik.⁵ De organisationer som finns baserar sina idéer på den fascistiska Ustasja-rörelsen som var medlöpare till nazisterna under andra världskriget. De vill utvidga Kroatien territorium utifrån var det bor etniska kroater, och basera nationen på en katolsk kristendom. Kroatiska nationella fronten är en aktiv grupp som arrangerat anti-serbiska och anti-regeringsprotester.

Den pågående (våren 2014) rättegången i Internationella brottmålsdomstolen, där Kroatien och Serbien anklagar varandra för folkmord, är ett exempel på hur 1990-talets händelser präglar relationerna i regionen ännu 20 år senare och ger bränsle åt den kollektiva känslan av att vara krigets offer.

BALKAN-PARTIER I STUDIEN

● DSS (Serbien)

Partinamn: Serbiens demokratiska parti

Ideologi: Nationalkonservativt, kristdemokratiskt, EU- och Nato-skeptiskt

Bildades: 1992, efter att en nationalistisk fraktion brutit sig ur Demokratiska partiet.

Partiledare: Sedan bildandet Vojislav Koštunica, en av oppositionsledarna i kampen mot Milošević och den som tog över som Serbiens president efter Milošević fall. Koštunica avgick efter det senaste valet i Serbien, då partiet för första gången hamnade utanför parlamentet. DSS satt i regeringen 2004-2008, med Koštunica som Serbiens premiärminister under hela den perioden.

Ur partiprogrammet:

Serbisk-ortodoxa kyrkan, som den äldsta institutionen för det serbiska folket måste skyddas och stödjas. Den demografiska rehabiliteringen av Serbien är ett av de viktigaste målen, vilket kräver insatser för att stödja familjer och skydda mödrar och barn. Stärkandet av den nationella självkänslan och den egna betydelsen ska ske genom återinförandet av traditionella och bestående moraliska värderingar som grunden för familjen, samhället och staten. Äkta patriotism och utbildning av unga människor i en anda av kärlek till moderlandet är grunden för den statliga politiken.

● SNS (Serbien)

Partinamn: Serbiska progressiva partiet

Ideologi: Konservativt, center-höger

Bildades: 2008, av före detta medlemmar i det Serbiska radikala partiet. Partiet har starka band till högerpopulistiska FPÖ i Österrike och Putins förenade Ryssland.

Partiledare: När Tomislav Nikolić blev vald till president i Serbien avgick han som partiledare och posten övertogs av Aleksandar Vučić. Vučić hade under 1990-talet höga poster inom Serbiska Radikala Partiet. Han försvarade länge krigsförbrytaren Ratko Mladić och organiserade 2007 en uppmärksam aktion där en gata i Belgrad, döpt efter den mördade premiärministern Zoran Đinđić (oppositionsledare som kom till makten efter Milošević fall), bytte namn till Ratko Mladić. På senare år har Vučić ändrat sin retorik och presenterar sig nu som pro-EU.

Ur partiprogrammet: Bevara Serbiens territoriella integritet (vilket inbegriper Kosovo). Hjälpa serber utanför landets gränser, och särskilt i forna Jugoslavien – i synnerhet i Republika Srpska. Vill att Serbien och Republika Srpska på sikt bildar en gemensam stat.

Backlash i Kroatien

Inom loppet av några veckor i november och december 2013 hände följande i Kroatien: Efter att landets herrlandslag i fotboll vunnit en VM-kvalmatch på hemmaplan greppade proffsspelaren Šimunić en mikrofon och ropade till publiken: "Za dom" (För fosterlandet), varpå tiotusentalet svarade "Spremni!" (Redo!). Hålsningen användes av Ustasja under andra världskriget och plockades åter upp under 1990-talets krig.

En dryg vecka senare röstade kroaterna i en folkomröstning för en ändring av grundlagen, så att det nu står uttryckligen att äktenskapet är ett förbund reserverat för man och kvinna. Under den här perioden samlade ett medborgarinitiativ in tillräckligt många namnunderskrifter för att få till stånd ännu en folkomröstning, den här gången om den lag som ger nationella minoriteter rätt till skyltar på sitt eget språk om de utgör minst 30 procent av invånarna i en kommun. Initiativtagarna ville att procent-satsen skulle höjas till 50 procent. Detta följde efter bråk kring skyltar skrivna med det (serbiska) kyrilliska alfabetet i staden Vukovar i östra Kroatien.

– Vi ser en fruktansvärd backlash nu, efter EU-inträdet. Det är som att vi har tvättat våra händer. Som att vi tagit examen i mänskliga rättigheter, och nu kan vi fortsätta som tidigare. Se på Vukovar. Nationalismen visar sig alltid i förhållande till minoriteter. Likadant är det med folkomröstningen om äktenskapet, säger Rada Borić på Center for Women Studies, en organisation som håller kurser i genusvetenskap och kvinnostudier i Zagreb.

Hon är noga med att understryka att det inte handlar om en anti-europeisk trend, utan att det för vissa grupper blivit viktigare att bevara vad som lyfts som specifika kroatiska värden.

Nela Pamuković, aktivist i fredsorganisationen Center for Women War Victims, som även jobbar mot våld mot kvinnor, tycker att nationalismen i Kroatien är mer än närvarande:

– Dagens Kroatien byggdes på premissen att vi aldrig ifrågasatte nationalismen, inte ens vänstern eller liberala krafter gjorde det. Alla partier är populistiska och bryr sig främst om att få röster, och majoriteten av väljarkåren är konservativ. Vilket inte är konstigt efter 20 år av starkt inflytande från kyrkan samt krigens konsekvenser i form av ett mer traditionellt samhälle, säger hon.

När de mest högerkonservativa parti-

erna är i opposition, som HDZ i Kroatien, är de djärvare och mer uttalade i sina åsikter, jämfört med när de sitter vid makten. Och regeringspartierna har att förhålla sig till de utspel HDZ gör, vilket driver debatten i en riktning som passar oppositionen.⁶ På 1990-talet, under ledning av Franjo Tuđman, var HDZ den starkast drivande politiska kraften för ett självständigt Kroatien, och hade en tydlig nationalistisk profil. Partiet har dock aldrig varit anti-europeiskt, som exempelvis socialistpartiet SPS i Serbien var på 1990-talet, och Tuđman pratade tidigt om att Kroatien borde gå med i EU. Under de många åren vid regeringsmakten, särskilt den senaste perioden mellan 2003 och 2011, har HDZ lett landets EU-integrationsprocess och därmed varit tvunget att polera sitt språkbruk.

Sockrad patriotism i Serbien

I Serbien har de partier som hade makten under krigsåren gjort comeback i ny kostym. Det fanns en förhoppning om en annan utveckling bland det serbiska folket när det reste sig mot Slobodan Milošević den 5 oktober 2000.⁷ Men besvikelsen över hur den tidigare oppositionen skötte styret av landet gjorde att Milošević parti, socialistpartiet SPS, valdes in i regeringen igen bara åtta år efter att de störtats från makten. Och ytterligare fyra år senare, i valet 2012, gav väljarna återigen förtroendet till de partier som styrde på 1990-talet. SPS kunde bilda koalitionsregering med det nybildade Serbiska progressiva partiet, en utbrytarfraktion från Serbiska radikala partiet, som deltog med paramilitära trupper i kriget och vars ledare Vojislav Šešelj står åtalad för krigsbrott i Haag. I valet 2014 förstärktes dessa partiers position ytterligare.

Sedan 2000-talets början har politiken i Serbien dominerats av frågor om landets territoriella integritet och dess identitet. Att bevara Kosovo som en del av Serbien har stått överst på den politiska dagordningen, till ett högt pris, både rent ekonomiskt (en stor del av Serbiens budget går till att underhålla de serbiska institutionerna i Kosovo) och politiskt. EU-integration presenterades länge som en motpol: alternativen var antingen att verka för att ha kvar Kosovo, eller ett närmande till EU. De mycket få politiker och aktivister som talade öppet för Kosovos rätt till självständighet blev hårt ansatta av nationalistiska politiker.

Under det senaste året har det politiska samtalet ändrats, sedan Serbien både skrivit under ett historiskt sam-

arbetsavtal med Kosovo och startat sina medlemsförhandlingar med EU.

Organisationen Belgrade Center for Women Studies håller utbildningar i kvinnostudier och publicerar genusvetenskapliga texter. Katarina Lončarević, som arbetar på centret, tycker att det är svårt att peka ut ett parti som det nationalistiska. Enligt henne är problemet snarare att nationalismen finns med som en ingrediens överallt.

– Alla de större partierna flirtar på något sätt med nationalismen. En del bara när det är valkampanj, andra som ett sätt att kommunicera med medborgarna. Det man ofta kan höra är att vi är ett serbiskt folk som delar väsentliga värderingar som behöver skyddas. Det kommer fram tydligast från både politiker och kyrkan när det gäller frågor som berör nationens framtid. Som angående Kosovo, och den demografiska situationen, säger Katarina Lončarević.

Slavica Stojanović från den feministiska fredsorganisationen Kvinnor i Svart, håller med:

– Det är inte direkt hatpropaganda längre utan mer sockrad patriotism, men vi känner igen det ändå, vi har levt med det i över 20 år. Det finns en abstrakt psykologisk känsla av att vi rör oss bakåt, det är vad som dränerar mig på energi. Vi har svårt att prata om en ökad national-

ism, för vi har helt enkelt aldrig levt utan den, eller varit med om att något parti uttalat sig tydligt mot den, säger hon.

Etniska låsningar i Bosnien-Hercegovina

Bosnien-Hercegovina tycks ha fastnat i en etnisk-nationalistisk uppdelning. Landet har en komplicerad konstitution, skapad i samband med fredsförhandlingarna i Dayton 1995, och i skriande behov av reform. Det är de tre konstituerande folken (bosnienkroater, bosnienserber och bosniaker), de två entiteterna (Republika Srpska och Federationen), de tio kantonerna, det trehövdade presidentämbetet som roterar mellan de konstituerande folken och så vidare. Ingen politisk fråga tycks kunna undgå att präglas av etniska låsningar, inget tillåts bli större än vad som rymms i en kanton eller entitet. Människor kan till exempel nekas vård på det sjukhus som ligger närmast deras hem, bara för att det ligger på fel sida entitetsgränsen.

Den nationalistiska retoriken i Bosnien-Hercegovina intensifierades förra året inför en folkräkning som genomfördes i oktober. Det som på de flesta andra ställen skulle ha varit en teknikalitet, blev i Bosnien-Hercegovina extremt politiserat. I ett försök att avpolitiserat folkräkningen var det bestämt att tre frågor i formuläret inte var obligatoriska att svara på: de om etnicitet, religion och språk. Ändå var det

● HSP-AS (Kroatien)

Partinamn: Kroatiska rättighetspartiet – dr Ante Starčević

Ideologi: Kallar sig höger-konservativt
Bildades: 2009 av utbrytare från Kroatiska rättighetspartiet.

Partiledare: Ruža Tomašić. Partiet ingår i gruppen Europeiska konservativa och reformister (ECR). I senaste parlamentsvalet tog partiet ett mandat i parlamentet, i koalition med det högerextrema partiet Kroatiens rena rättighetsparti.

Ur partiprogrammet:

Större stöd till krigsveteraner. Mer tid i statlig teve tillägnat kriget på 1990-talet, liksom i skolundervisning och läroböcker. Försvara fostrets rätt till liv från befruktningen. Familjen vilar på äktenskapet, vilket är reserverat för man och kvinna. Emot friare samlevnadsformer, som samboskap.

● HDZ (Kroatien)

Partinamn: Kroatiska demokratiska unionen

Ideologi: Nationalkonservativt, kristdemokratiskt

Partiledare: Tomislav Karamarko

Bildades: 1989 av Franjo Tuđman, sedermera det självständiga Kroatiens första president och undertecknare av Dayton-avtalet. Har haft regeringsmakten i Kroatien 1990-2000 och 2003-2011.

Ur partiprogrammet:

Den viktigaste mänskliga gemenskapen är familjen, och att underhålla den, och det värdesystem som är kopplat till den, är av största vikt. "För oss som ett parti som accepterar kristen etik betyder rätten till liv också det ofödda barnets rätt till liv." Om kriget på 1990-talet säger partiprogrammet att Kroatien förde ett legitimt försvars- och befrielsekrig av sitt territorium mot en "stor-serbisk" aggression.

● SNSD (Bosnien-Hercegovina)

Partinamn: Alliansen av oberoende socialdemokrater

Ideologi: Kallar sig socialdemokratiskt, får också anses vara serbiskt separatistiskt.

Bildades: 1996

Partiledare: Milorad Dodik, som också är president för Republika Srpska och en förespråkare för Republika Srpskas självständighet från resten av Bosnien-Hercegovina. Blev medlem av Socialistinternationalen 2006 och uteslutet 2011 på grund av partiets nationalistiska och extremistiska ståndpunkter.¹

Ur partiprogrammet:

Familjen är samhällets grund och hotas av krigshändelserna, den ekonomiska nedgången och moralisk kris. Att återge familjen dess plats och respekt i samhället, samt etablerandet av nya, "riktiga" värderingar är basen för "den moraliska och själsliga återuppbyggnaden av hälsosamma och stabila gemenskaper i framtiden".

just dessa frågor politiska och religiösa ledare för de tre grupperna under kampanjliknande former uppmanade sina anhängare att fylla i. Eftersom landets konstitution bygger på en fördelning mellan de tre största etniska grupperna, befarade nu dess företrädare att den egna gruppen skulle kunna få minskad makt om resultatet av folkräkningen visade att de var färre till antalet än vad som tidigare antagits.

”Om vi är fler än 50 procent, då blir Bosnien en bosniakisk stat och vi kommer att dominera de andra två folken” sa till exempel Sejfidin Tokić, ledare för en kampanj som uppmanade människor att deklarerar sig som bosniaker och muslimer i folkräkningen.⁸ Och den katolska ärkebiskopen i Bosnien-Hercegovina, kardinalen Vinko Puljić, skrev i ett brev till sina församlingsmedlemmar att det var deras ”moraliska skyldighet” att uppge katolicism som sin religion.⁹

Också systerpartierna HDZ i Kroatien och HDZ BiH gjorde gemensam sak för att få kroater att uppge sin etnicitet i folkräkningen, liksom sin religiösa tillhörighet och språk,¹⁰ medan bosnienserbiska SNSD försökte påverka invånarna i Republika Srpska. ”Mitt budskap till medborgarna är att inte missa tillfället att under rubriken för medborgarskap välja medborgarskap i Republika Srpska och att ange sin nationella, religiösa och språkliga tillhörighet” sade SNSD:s partiledare Milorad Dodik i en tv-intervju.¹¹

Den största skillnaden mot 1990-talets nationalism märks i vad som blivit politiskt korrekt att säga i offentligheten. Zlatiborka Popov-Momčinović, professor på institutionen för filosofi på universitetet i östra Sarajevo, beskriver hur nationalismen i landet idag är förkladd

● SDA (Bosnien-Hercegovina)

Partinamn: Partiet för demokratisk aktion

Ideologi: Socialkonservativt, center-höger, islamdemokratiskt

Bildades: 1990 av Alija Izetbegović som det första bosniakisk-nationalistiska partiet sedan flerpartisystemet förbjöds i Jugoslavien efter andra världskriget.

Partiledare: Sulejman Tihic. Bakir Izetbegović, son till partiets grundare, är partiets representant i presidentämbetet för Bosnien-Hercegovina.

Ur partiprogrammet: Inleds med: ”Med tro på Gud och önskan att hålla oss till moraliska värderingar som kommer ur grundläggande religiösa och etiska principer ...”. För familjevärderingar som grunden för ett stabilt och sunt samhälle. Särskilt skydd för ”kvinnor – mödrar” och familjer med flera barn. Stärkta insatser för att stoppa den negativa nativitetstrenden.

i politiska partier som beskriver sig som höger, center eller moderata. I sina parti-program säger de att de är öppna för alla.

– Vi har inga ultranationalistiska partier nu, det är mer och mer sällan som du kan höra den typen av uttalanden. Partierna är utsatta för press från internationella samfundet, så de har varit tvungna att polera sin retorik, säger hon.

Men Azra Čaušević från organisationen Okvir i Sarajevo, som arbetar för homo-, bi- trans- och queerpersioner (hbtq) rättigheter, understryker att det fortfarande är samma vara, bara i annan förpackning:

– Det går inte att separera dagens nationalism från den på 1990-talet. Det är samma, den handlar om vem som är värdig tillhörighet till en särskild grupp enligt strikt formulerade kriterier. De bygger på maskulinitet och femininitet och är kopplade till reproduktion. I grunden finns kulter om soldater som hjältar, och kvinnor som behöver försvaras för att de är bärare av nationens identitet, säger hon.

Offerroll grund för nationalism

Något som karaktäriserar nationalismen i de tre länderna är uppfattningen att den egna etniska gruppen blivit felaktigt behandlad.

– Alla människor i forna Jugoslavien bär på en känsla av att vara offer och det är en väldigt bra grund för nationalism. Vi vet inte hur man inte är nationalistisk. Och det finns ingen offentlig debatt om det, säger Snežana Jakovljević från kvinnorrättsorganisationen Sandglass i Kruševac, Serbien.

Offerrollen är direkt kopplad till krigshistorien, men den handlar också om hur människor idag lever med en besvikelse över bristen på jobb, utveckling och möjligheter.

Svetlana Knežević är med och driver webbportalen Libela som bevakar vad som händer i Kroatien inom feminism

● HDZ BiH (Bosnien-Hercegovina)

Partinamn: Kroatiska demokratiska unionen (BiH)

Ideologi: Kristdemokratiskt, kroatiskt-nationalistiskt, konservativt

Bildades: 1990 i Sarajevo, som ett bosniskt systerparti till kroatiska HDZ.

Partiledare: Dragan Čović. Han var bosnienkroatisk representant i det roterande presidentämbetet från 2002 till 2005, då han avsattes av Höge Representanten (internationella samfundets representant i BiH) på grund av misstankar om maktmissbruk. Han dömdes året efter till 5 års fängelse men både

och jämställdhet. Hon pekar på den ekonomiska krisen och kapitalismen som den främsta orsaken till dagens nationalism:

– Antalet arbetslösa växer, människor är hungriga, priserna höjs, folk är arga, det lättaste är att skylla på någon annan – det är typisk grogrund för nationalism.

I dagens Kroatien hör ”någon annan” alltid till en minoritetsgrupp, som romer, serber, ateister eller homosexuella.

Det har varit, och är fortfarande, en smärtsam övergång från socialismens sociala trygghet till marknadsanpassade nyliberala ekonomiska system som länderna i före detta Jugoslavien går igenom. Fackförbunden är splittrade och svaga och den globala finanskrisen 2008 har förvärrat en redan svag ekonomi. Katarina Lončarević från Belgrade Center for Women Studies, Serbien, ser behov av nya strategier för de nya utmaningarna.

– Feminister här var aktiva i arbetet mot nationalismen på 1990-talet, och arbetar idag med att göra upp med den delen av vår historia. Men vi behöver också vara på det klara med vad som händer nu, den här uppfräschade nationalistiska agendan, vad den har för betydelse för våra dagliga liv. För den påverkar kvinnors situation på andra sätt än den gjorde på 1990-talet. Nu är den mer kopplad till en global trend, till de finansiella systemen och otrygghet på arbetsmarknaden. Nu baseras nationalismen på rädslan att ”de andra” ska stjäla våra jobb. Vi är mycket mer skyddslösa än vi var när staten hade mer kontroll över ekonomin, säger hon.

Ingen plats för jämställdhet

– Jag upplever att nationalismen leder till ett fokus på frågor om nationen och territorium och att det inte finns plats för sådant som berör människor i deras vardag. Det skapar ett stort glapp mellan politikernas verklighet och vår verklighet. Och det placerar kvinnor i

det och senare åtal för korruption och maktmissbruk har lagts ner. Sedan 2012 är han ordförande i folkförsamlingen i parlamentet i Bosnien-Hercegovina.

Ur partiprogrammet:

Vill att Bosnien-Hercegovina ska bestå av tre jämlika delar, uppdelade mellan de tre konstituerande folken (bosniaker, kroater och serber) med stort självbestämmande för varje entitet. Familjen är samhällets grundläggande sammanslutning. För särskilda sociala rättigheter och skydd av familjen och moderskapet som garant för nationell och moralisk tillväxt. Ofödda barn har rätt till liv.

marginalen, och knuffar tillbaka dem till den privata sfären, som mödrar, fruar, någon som tar hand om familjen, säger Snežana Jakovljević från organisationen Sandglass, Serbien, som arbetar mot våld mot kvinnor och för att stärka kvinnors politiska deltagande.

Tittar man på de senaste valen i respektive land är det tydligt att jämställdhetsfrågor saknades helt i den politiska debatten. I samband med parlamentsvalet i Serbien i mars 2014 dominerades valkampanjen av ämnen som ekonomiska reformer, korruptionsbekämpning och att skapa jobb. Det var ett trendbrott jämfört med alla tidigare val sedan 2000-talets början, som fokuserade på frågan om Kosovos status. Partier som profilerade sig som patriotiska eller nationalistiska, som DSS, Dveri, 1389 och

Serbiska radikala partiet kom vid det senaste valet inte in i parlamentet.

Parlamentsvalet i Kroatien i december 2011 handlade också mest om ekonomiska frågor, arbetslösheten på 17 procent och korruptionsbekämpning. HDZ:s förra partiledare, och Kroatiens förra premiärminister Ivo Sanader, hade just gripits misstänkt för korruption och oppositionen profilerade sig gentemot det.¹² I sitt segertal sade nyvalda premiärministern Zoran Milanović, från det socialdemokratiska partiet: "Vi har moderna värderingar i våra hjärtan, men vi respekterar också traditioner."¹³

I Bosnien-Hercegovina hölls det senaste allmänna valet i oktober 2010. I vanlig ordning präglades valkampanjen av nationalistiskt orienterade budskap. Republika Srpskas president, och SNSDs partiledare, Milorad Dodik sade

att han skulle kämpa för bevarandet av entiteten och mot centralisering, medan Dragan Čović från HDZ BiH ville skapa en separat bosnienkroatisk entitet.¹⁴ I ett uttalande sa Dodik exempelvis: "Republika Srpska för alltid, Bosnien-Hercegovina bara så länge det är nödvändigt."¹⁵ Väljarna röstade liksom tidigare i enlighet med etnisk tillhörighet.¹⁶

Behovet av en reformering av konstitutionen återkommer som valfråga vid varje tillfälle, dock utan att någon förändring faktiskt sker, eftersom så gott som alla partier profilerar sig genom att sätta den egna etniska gruppen före landets samlade intressen.¹⁷

Det finns i alla tre länderna en hierarki bland de frågor som får plats på den politiska agendan. De nationella projekten kommer alltid först, jämställdhetsfrågor är sekundära.

Och det gäller inte bara jämställdhet. Azra Čaušević från Okvir, Bosnien-Hercegovina, menar att det är bekvämt för politikerna att slippa ta ansvar för det mer vardagsnära.

– Det ligger i deras intresse att se till att situationen alltid är på randen till kollaps, att det pågår ständiga politiska kriser som leder fokus från andra frågor – som att vi har krigsförbrytare i parlamentet och att ungdomsarbetslösheten är skyhögt, säger hon.

Kvinnors kroppar tillhör nationen

– Kroatiska kvinnor måste återigen föda tre, fyra eller fem barn, annars kommer vi snart inte att existera. Vårt land kommer att tömmas och det kommer att flytta andra människor hit som inte är kroatier, sa Mate Knezović, partiordförande för Familjepartiet (Obiteljska Stranka), på ett möte i den kroatiska staden Sibenik i mars 2014. Mötet arrangerades av en allians bestående av åtta högerpartier som gått samman inför EU-parlamentsvalet i maj.¹⁸

Nationalistiskt språkbruk använder ofta feminina metaforer för nationen, som exempelvis "moderlandet". Kvinnlig sexualitet kopplas till nationsbyggandet och har som uppgift att upprätthålla den nationella identiteten. I nationalistiska ideologier blir nationen lik en patriarkal familj, där mannen har ansvar för försvaret och kvinnan för de reproduktiva skyldigheterna.¹⁹ Den här kopplingen syntes i forna Jugoslavien som tydligast på 1990-talet, och då i synnerhet i Slobodan Milošević politik gentemot Kosovo. Där var demografi och kvinnors ansvar att föda serbiska barn en cen-

tral del i propagandan, jämte skräcken för att kosovoalbanerna skulle ta över genom att föda fler barn. Dåvarande patriarken för serbisk-ortodoxa kyrkan, Pavle, kallade i sitt jultal 1995 de låga födelsetalen bland serber för "vita pesten", och anklagade serbiska kvinnor för att inte sköta sin plikt som mödrar gentemot nationen.²⁰ Ungefär vid samma tid attackerade Franjo Tuđman i Kroatien aborträtten och kallade kvinnor som gjorde abort för "dödliga fiender till nationen".²¹

Även idag är ländernas demografi en viktig politisk fråga. 1990-talets krig och den svåra ekonomiska och politiska situationen som följt har fått konsekvensen att befolkningarna krymper i regionen.

I synnerhet Bosnien-Hercegovinas invånarantal har minskat väsentligt, främst på grund av det stora antalet flyktingar som lämnade landet under och efter kriget. Men även Kroatien och Serbien har sett en ansevärd del av befolkningen söka sig en bättre framtid i utlandet. Den ekonomiska situationen har också bidragit till att unga människor är restriktiva med att skaffa barn. Små samhällen dör ut och det finns en oro över hur en åldrande befolkning ska försörjas.

Kroatiska HSP-AS skriver i sitt parti-program att inflytande från väst spelar roll för den demografiska situationen i Kroatien, bland annat genom att det har spridits en trend som ifrågasätter familjer med många barn. Partiet

föreslår därför att ett särskilt familjdepartement bör få ansvar för att lyfta familjevårdningarna och återinföra synen på familjen som samhällets viktigaste byggsten.²²

Bosniska SDA vill ge särskilt skydd för mödrar och familjer med flera barn som ett sätt att möta den negativa demografiska situationen. De vill satsa mer på förskoleprogram och på "systematiska åtgärder" för att stimulera familjer att skaffa flera barn.²³

Serbiska DSS säger att "den demografiska rehabiliteringen av Serbien är ett av de viktigaste målen", och befolkningstillväxt är en nödvändig investering i framtiden för det serbiska folket. Här behövs insatser för att stödja

● ABORTRÄTT

Samtliga länder: Rätt till abort fram till vecka 10 på egen begäran. Efter vecka 10 krävs godkännande av kommission med läkare/gynekolog. Minderåriga behöver föräldrars godkännande. Den nuvarande lagen trädde i kraft 1978.³⁰

familjer och skydda mödrar och barn, skriver de.²⁴

Det abortmotstånd som Tudman så direkt uttalade för 20 år sedan är minst sagt närvarande också i dagens Kroatien. Både IVF-tekniken²⁵ och aborträtten har varit uppe till debatt i media flera gånger, i princip alltid på initiativ av katolska kyrkan.

– Det kommer att komma en attack på kvinnors reproduktiva rättigheter, jag kan inte säga hur den kommer att se ut, bara att den kommer, säger Svjetlana Knežević från Libela, Kroatien, med eftertryck.

– Men skulle det komma till en politisk debatt är jag säker på att vi i kvinnorörelsen skulle agera enade för rätten till abort, lägger hon till.

I det EU som Kroatien nu är en del av, röstar redan Tudmans efterföljare i HDZ för begränsning av aborträtten.²⁶ Marija Boban sitter i HDZ:s partistyrelse och är ordförande för partiets kvinnoförbund. Hon säger stolt att hennes parti var det som skapade det självständiga Kroatien.

– EU är rikare om vi alla bevarar och vårdar våra nationella värderingar. Vi är ett fosterländskt parti, vi vill bevara Kroatien, men vi är inte nationalistiska, vi respekterar andra partier och kulturell mångfald, säger hon.

Det står inte i partiets program att det är mot abort, men flera enskilda representanter har uttalat sig för ett förbud. Marija Boban är en av dem. Hon har stöd från det mindre partiet HSP-AS partiledare Ruža Tomašić. Som den EU-parlamentariker som fick flest röster i Kroatiens första EU-val fick hon stort genomslag i kroatisk media när hon i mitten av januari i år i en debatt i EU-parlamentet uttalade sig mot kvinnors beslutsrätt när det gäller abort. Hon sa bland annat att den dagen kvinnor kan bli gravida utan mäns hjälp, då kan de också bestämma själva om att göra abort.²⁷

– Som du förstår är jag inte särskilt glad för ”det är min kropp och jag kan göra vad jag vill med den”-attityden hos kvinnor, säger Ruža Tomašić.

Vid ingången till Sankt Aleksandar Nevskikyrkan i stadsdelen Dorćol i centrala Belgrad sitter en affisch förestäl-

lande en kvinna som vårdslöst slänger en bebis över axeln. ”Välj livet!” uppmanar rubriken. Att stoppa alla aborter är den serbisk-ortodoxa kyrkans officiella linje sedan sommaren 2013. När högsta kyrkomötet då hölls meddelade kyrkan att den tagit ställning för ett generell förbud, förutom när det finns särskilda medicinska skäl. Kyrkan använde uttrycket ”barnamord” när de i sitt pressmeddelande jämförde antalet aborter i Serbien årligen med att befolkningen i en mindre stad skulle försvinna. Den officiella siffran är 23 000 aborter per år, men det antas finnas ett stort mörkertal och att antalet i själva verket är upp emot sex gånger så stort.

I Jugoslavien reglerades aborträtten redan 1978, och idag har kvinnor i Serbien rätt till abort fram till den tionde graviditetsveckan. Serbiens hälsominister gick också omedelbart ut och försvarade lagstiftningen som svar på kyrkans pressmeddelande.²⁸ Från partipolitiskt håll var det bara nationalistiska Dveri, ett parti utanför parlamentet, som uttalade sitt stöd för abortförbud. Partiledaren Vladan Glšić hänvisade till landets ”katastrofala demografiska situation, det vill säga vita pesten” när han förklarade varför det är viktigt att begränsa aborträtten.²⁹

När politiska partier vid makten behöver förhålla sig till EU-regler och befinner sig under viss bevakning, är det de religiösa samfundet, medborgarinitiativ eller småpartier som istället får driva de mer kontroversiella frågorna. Ett samspel som i många fall passar de etablerade partierna.

Traditionella könsroller

– Nationalism i Bosnien-Hercegovina är i stor utsträckning kopplad till prästerlighet och använder primitiva bilder som ”Gud i himlen”, ”nationens ledare” och ”pater familias” i hemmet. Och alla nämnda i denna heliga treenighet är män. Således är beslutsfattarna män, inte kvinnor, säger professor Zlatiborka Popov-Momčinović vid universitetet i östra Sarajevo, Bosnien-Hercegovina.

Nationalismens krav på begränsade och fasta identiteter innebär att kvinnor och män pressas in i traditionella könsroller där mannen är aktiv, försvarar nationen och fattar beslut medan kvinnan främst har ansvar för reproduktion och hemmet/familjen. De traditionella könsrollerna har idag en fortsatt stark ställning på Balkan. Det är vanligt att prata om en ”återtraditionalisering”³¹ av

samhället sedan 1990-talet, i jämförelse med hur man minns socialisttiden. Då kunde den brobyggande ingenjören (nästan) lika gärna vara en kvinna som en man – även om det obetalda arbetet i hemmet, på samma sätt som idag, till största delen utfördes av kvinnor.

Nuförtiden tar sig de traditionella, och begränsande, könsrollerna uttryck på många sätt i vardagen. Som att kvinnor och män ofta beskrivs i medier som tillhörande det ”vackrare” respektive ”starkare” könet. Både Zlatiborka Popov-Momčinović och Katarina Lončarević från Belgrade Center for Women Studies, Serbien, ser hur den yngre generationen, deras studenter, anammar dessa könsroller. Katarina Lončarević lyfter medias roll som bärare av traditionella värderingar och hur exempelvis kända kvinnor – politiker, företagsledare, idrottare – oftare får prata om sin privata roll än om sin yrkesroll.

– Det är definitivt ett resultat av den nationalistiska diskursen, och vi som feministisk rörelse borde vara mer vaksamma på detta, för de unga är de huvudsakliga bärarna av traditionella värderingar, inte deras föräldrar, säger hon.

Också Hana Grgić från Libela, Kroatien, pratar om nödvändigheten av vaksamhet på trender i samhällsutvecklingen.

– Folk kanske tror att de här värderingarna kommer från extrema konservativa organisationer, men så ”plötsligt” röstar de kroatiska representanterna i EU-parlamentet emot insatser för ökad jämställdhet³², säger hon.

Familjen framför allt

Politiska partier på Balkan förmedlar en traditionell syn på familjen i sina parti-program. Där understryks att familjen är samhällets fundament och att stärka familjens roll är den väg samhället behöver gå för att värna moral och värderingar. Några exempel:

Kroatiska HSP-AS anser att familjen vilar på äktenskapet, vilket är reserverat för man och kvinna, och är emot friare samlevnadsformer, som samboskap.

Bosniska HDZ-BiH skriver i sitt parti-program att äktenskapet är den bästa grunden för ett gemensamt ansvar mellan mor och far i att ta hand om ett barn och anser att äktenskapet som institution gäller för hela livet. ”Med tanke på den oacceptabla demografiska trenden, men också med tanke på grundläggande mänskliga värderingar, är vi för särskilt skydd av moderskapet.” De föreslår till exempel att moderskapet ska räknas som ett yrke på samma sätt som arbete utanför familjen.³³ Problemet med en sådan

insats blir att istället för att möjliggöra för kvinnor att kombinera arbetsliv och barn knyts de än starkare till hemmet. Pappornas roll nämns inte i förslaget.

Nada Tešanić är minister för familj, ungdomar och sport, i Republika Srpskas entitetsregering. Hon är även vicepresident i SNSD, entitetens största parti. SNSD lyfter familjens betydelse för ett sunt samhälle som en prioriterad politisk fråga. De är bekymrade över vad de kallar "den moraliska krisen" och vill återinföra "riktiga" värderingar. Mer konkret vill de med ekonomiska medel stimulera familjer att skaffa fler barn för att komma tillrätta med de låga födelsetalen.

Ruža Tomašić, EU-parlamentariker och partiledare för kroatiska HSP-AS, säger såhär om familjen:

– Jag anser att den är grunden i ett demokratiskt samhälle. Familjen är en union baserad på äktenskap mellan man och kvinna, en grupp som består av föräldrar och deras barn. Familjer är de som lär oss den första lektionen i kärlek, frihet, tolerans, artighet, ansvar, religion och så vidare.

Samtidigt är hon tydlig med att mäns och kvinnors roller och ansvar i en familj ser olika ut.

– Jag menar inte att pappor inte ska delta i hushållsarbetet eller inte ta hand om sina barn, men det finns fortfarande skillnader som är biologiskt definierade. För det första, mamman bär barnet och utvecklar därmed en särskild länk till det. För det andra, skillnader i mentalitet mellan kvinnor och män gör att barnen vänder sig till sin mamma och pappa i olika ärenden. Så, barn själva gör skillnad på könen och förväntar sig olika roller från sina föräldrar, säger Ruža Tomašić från HSP-AS.

I Kroatien i december 2013, då ett medborgarinitiativ kallat "I familjens namn" samlade ihop tillräckligt med namnunderskrifter för att få till stånd den tidigare nämnda folkomröstningen för en förändring i hur äktenskapet skulle definieras i grundlagen, bistod katolska kyrkan aktivt. Informationsstånd för att samla in underskrifter sattes upp utanför kyrkor runt om i Kroatien, och präster uppmanade sina församlingar att rösta för att äktenskapet skulle

vara förbehållet man och kvinna. Nela Pamuković från Center for Women War Victims i Kroatien säger att kyrkan är en inflytelserik aktör som det är svårt för aktivister att protestera mot. Många är rädda för vad familj och släktingar ska säga.

– Kyrkan har så stort inflytande över människors liv och vardag, eftersom de är ansvariga för många ceremonier i samhället. Det ger dem flera möjligheter att sätta press på och manipulera människor, som gamla som oroar sig för sin begravning till exempel. Prästerna finns i armén, på våra sjukhus, i skolorna, säger hon.

Partiet HDZ var en stark påhejare av folkomröstningen om äktenskap.

– Vi är ett katolskt parti. Vi är för den traditionella familjen. Vi dömer ingen, men vi tycker att äktenskapet ska vara för man och kvinna, kommenterar Marija Boban från HDZ folkomröstningen.

I Kroatien fanns också konservativa och religiösa näringslivsledare med i kampanjen, som exempelvis ägaren av matvarukedjan Konzum och kioskerna Tisak. I hans butiker kunde kunderna få information om det förslag som "I familjens namn" drev.

Nationalistiska partiet Dveri, som sitter i provinsparlamentet i Vojvodina i Serbien, lämnade i november 2013 in en familjedeklaration med förslag på åtgärder för att stärka familjens ställning. Ett förslag var att stoppa sexualundervisning i skolorna, eftersom den "propagerar för homosexualitet och direkt skadar familjeinstitutionen".³⁴ Dveri samarbetar för övrigt med kroatiska "I familjens namn".³⁵

– När det läggs så mycket emfas på att familjen är en förutsättning för ett hälsosamt samhälle så finns inget utrymme för dem som inte vill leva i en klassisk familj. Och vi kan känna oss säkra på att när politiker i Serbien pratar om familj och äktenskap så menar de bara den traditionella kärnfamiljen. Så budskapet som ges till medborgarna är att ha en familj är det enda normala, och bara

familjer med heterosexuella par är normala familjer, säger Snežana Jakovljević från Sandglass, Serbien.

Felriktade satsningar

– Politikens intresse för den demografiska situationen har sitt ursprung i etnicitetspolitik. Det vill säga, de är bekymrade över att det inte föds "tillräckligt" med serber, kroater, bosniaker eftersom de bygger sin legitimitet på bio-politik. De behandlar inte människor i Bosnien-Hercegovina som medborgare utan som medlemmar av etniska biomassor. Deras idéer och föreslagna "lösningar" är byggda på populism snarare än välutvecklade och definierade strategier, säger professor Zlatiborka Popov-Momčinović, universitetet i östra Sarajevo.

Även om politiker gärna pratar vitt och brett om satsningar för att främja barnafödande genom ekonomiskt stöd till föräldrar och unga par, med flerbarnstillägg och 100-procentig föräldrapenning i vissa kommuner, menar kvinnorrättsförsvarare att satsningarna är otillräckliga och felriktade.

I Serbien lägger exempelvis staten så stor ekonomisk börda på arbetsgivarna när det gäller ersättning till gravida och föräldralediga att det minskar chansen för kvinnor i fertil ålder att överhuvudtaget kunna få ett jobb. Arbetsgivarna tycker att det blir för dyrt. För att föräldrapenningen ska betalas ut krävs att de fortsätter att betala in sociala avgifter för den föräldralediga under dess frånvaro, vilket kan leda till uteblivna eller stora förseningar av utbetalningarna.³⁶

– Jag ser ingen specifik strategi från serbiska politiker kring befolkningsfrågan, bara billig demagogi. Ett land som på allvar är oroad över den här frågan borde till exempel ta itu med kvinnors hälsa. Serbien har Europas högsta nivåer av bröst- och livmodercancer, men det saknas preventiv hälsovård i form av regelbundna kontroller. Det är enorma problem på arbetsmarknaden för kvinnor i fertil ålder, på anställningsintervjuer blir de tillfrågade om de planerar barn. Och man hör ofta om hur föräldrapenningen kommer sex månader försent, säger Katarina Lončarević, Belgrade Center for Women Studies, Serbien.

Att bli förälder på Balkan innebär också kraftigt begränsad rörelsefrihet då det sällan går att åka med kollektivtrafik om man har barnvagn med sig, och det heller inte är socialt accepterat att amma i offentliga lokaler. När det inte går att kombinera familj och karriär, föreslås

● FÖRÄLDRALEDIGHET

Bosnien-Hercegovina: 12 månader. Mellan 50 och 100% av lönen, beroende på entitet och kanton. Andelen män som tar ut ledighet är så liten att den inte syns i statistiken.

Kroatien: 12 månader. 100% av lönen. Arbetslösa får ca 220€/månad. Ett barnbidrag i form av en engångssumma på cirka 300€ betalas ut när barnet är fött. 3% av ledigheten tas ut av män.

Serbien: 12 månader. 80-100% av lönen beroende på kommun. Arbetsgivare får ej avskeda en anställd medan hon är på föräldraledighet. Andelen män som tar ut ledighet är så liten att den inte syns i statistiken.⁴¹

kvinnor att dra ner på eller förändra sin arbetstid, så de samtidigt kan ta hand om barnen.

– Vi borde gå i den riktningen att vi ger kvinnor en chans att arbeta hemifrån i egna företag, eller deltid. Att få barn är både att ge liv och att göra nationen starkare, säger Marija Boban från HDZ i Kroatien.

Ingenstans går det att hitta uttalanden om att en större delaktighet från mannens sida skulle kunna bidra till att fler kvinnor väljer att skaffa barn. I Kroatien tar män ut tre (3) procent av föräldraledigheten³⁷.

I Serbien och Bosnien-Hercegovina är papporna som tar ut ledighet så få att de inte ens syns i statistiken.³⁸

Situationen på arbetsmarknaden diskriminerar blivande mödrar trots att lagstiftning förbjuder det. I Kroatien har inte ett enda fall av diskriminering i samband med graviditet nått domstol, trots ett stort antal anmälningar³⁹. Den nya arbetsmarknadslagen som diskuteras under våren 2014 i Kroatien innebär ytterligare försämring för kvinnor.

– Den är direkt diskriminerande och farlig för kvinnor och kvinnors arbete. En av huvudpunkterna i lagen är flexibelt arbete, vilket leder oss till mer traditionella roller för kvinnor, som tvingar tillbaka dem i hemmet, säger Hana Grgić från Libela, Kroatien.

Exempelvis får arbetsgivare nu större möjligheter att placera en kvinna som varit på föräldraledighet på en ny, och sämre, position. I lagen föreslås också att maxtiden för att ha en anställd på tidsbegränsade kontrakt förlängs från tre till tio år. Den största andelen kontraktsanställda i Kroatien idag är kvinnor.⁴⁰ Hana Grgić ser en oro hos politiker för befolkningsutvecklingen, men däremot inga effektiva förslag för att ändra den.

– Vad vi får istället är lektioner i moral, säger hon.

Det är också populärt med kortsiktiga och symboliska gester från politikerns sida. Det kan handla om engångssummor till familjer med flera barn, eller starthjälp för unga par som gifter sig. Den typen av ad hoc-insatser ger stor publicitet och sannolikt viss popularitet för politikern eller partiet. Men någon långsiktig effekt har de knappast.

Våld mot kvinnor

Familjevurmen är bekymmersam också därför att den kan vara ett hinder i arbetet mot våld mot kvinnor. Till exempel är Republika Srpskas lag om våld i hemmet så oklart formulerad att den ofta tolkas av socialtjänsten som att deras främsta mål är att hålla ihop alla familjer – vilket får till följd att de fokuserar på att medla mellan offer och förövare, istället för att ta fram åtgärder för att hjälpa drabbade kvinnor och barn.

När politiska partier lägger allt fokus på att bygga upp familjen som institution, också ekonomiskt, blir även kvinnors finansiella oberoende lidande. Organisationer som jobbar mot våld mot kvinnor beskriver att ekonomiskt beroende är en av de faktorer som gör att kvinnor stannar kvar i våldsamma förhållanden. Samhällets stigmatiserande syn på fränskilda kvinnor som misslyckade bidrar

också. Därför blir det problematiskt när Nada Tešanović, familjeminister i Republika Srpska, säger att ”en viktig åtgärd för att förhindra mäns våld mot kvinnor är att stärka familjer ekonomiskt” eftersom ett sådant förslag kan leda just till att kvinnans beroende av mannen förstärks. Världshälsoorganisationen, WHO, understryker vikten av att insatser för att stödja en familjs ekonomi måste ta hänsyn till jämställdhetsaspekten. Särskilda åtgärder för att stärka kvinnors ekonomiska oberoende är nödvändiga.⁴²

När det gäller den här typen av våld, finns det också en farlig tendens att skuldbelägga kvinnor. Serbiens progressiva partis parlamentsledamot Ninoslav Girić sa exempelvis i en debatt om våld mot kvinnor i serbiska parlamentet i oktober 2013 att det är viktigt att inte glömma bort att det också förekommer våld mot män, liksom att undersöka i hur stor utsträckning kvinnan genom sitt uppförande provocerat fram våldet.⁴³

Katarina Lončarević från Belgrade Center for Women Studies, Serbien, tycker att samma tendens att leta fel hos den våldsutsatta kvinnan går att hitta i medier, vilka hon menar bär ett stort ansvar:

– Ett problem är hur de presenterar våld mot kvinnor, ofta på ett väldigt sensationellt sätt, och ofta lägger de på något sätt en del av ansvaret på kvinnan.

Vi kan inte bortse från media som bärare av nationalistiska budskap från politiker till folket, säger hon.

Hon är också kritisk till politikernas prioriteringar.

– Det fokuseras på effekterna av våldet istället för orsakerna till det. Till exempel att lösningen är skyddsboenden för kvinnor, det är allt vi hör, inte hur våldet ska minskas. Vi borde prata om hur traditionella könsroller bidrar till en normalisering av våldet, säger Katarina Lončarević.

Kvinnorättsförfvararna anser att det saknas en djupare analys av problemet kring mäns våld mot kvinnor.

– Att prata om nolltolerans mot våld mot kvinnor medan alla eller nästan alla beslutsfattande positioner fortfarande besitts av män är bara kontraproduktivt, säger Snežana Jakovljević från Sandglass, Serbien.

Hon menar att det behövs genomgripande strukturella satsningar för att ändra på maktbalansen i samhället om man vill se ett slut på våldet.

– Att fokusera så mycket på familjen blir ett hinder för att bekämpa våld eftersom våld är resultatet av maktoabalans. Om kvinnor ”återvänder” till hemmet och familjen betyder det en ökad obalans, eller åtminstone att den förblir på samma nivå, fortsätter hon.

Ett illustrativt exempel på de statliga institutionernas ointresse för frågan är att Högsta domstolen i Serbien sa nej till en förfrågan från kvinnoorganisationer om att få genomföra aktionen ”One billion rising”⁴⁴ utanför domstolsbyggnaden i februari 2014.aktionen uppmärksammar våld mot kvinnor runt om i världen den 14 februari varje år. Domstolens motivering var att musiken från aktionen skulle störa deras arbete.

Nej, myndigheterna vill helst inte bli

störda, och stödjer därför till viss del kvinnoorganisationers arbete mot våld mot kvinnor. Men det stödet går, precis som Katarina Lončarević säger, till att lindra konsekvenserna av våldet, som telefonhjälp, skyddsboenden och psykologhjälp till misshandlade kvinnor. De som slår, männen, är osynliga i diskussionen och det riktas heller inga insatser mot att minska våldet.

Kvinnoraktivister talar om en normalisering av våldet i samhället som en följd av kriget.⁴⁵

– Gränserna för våld har flyttats en del under krigsåren och det har resulterat i en otydlighet när det kommer till att känna igen våld idag. Våld som riktar sig mot kvinnor, minoriteter, immigranter, hbtq-personer eller personer med andra politiska åsikter än majoriteten är ett resultat av en rädsla för olikheter, vilket i sin tur är grunden för den territoriella och etniska segregeringen i Bosnien-Hercegovina, säger Azra Čaušević från Okvir i Sarajevo.

Lagar implementeras inte

Såväl Bosnien-Hercegovina som Kroatien och Serbien har moderna jämställdhets- och antidiskrimineringslagar.

På papperet ser det bra ut, men både kvinnorättsförfvarare och FN:s granskande kvinnorättskommitté, ser en annan verklighet.

– Implementeringen av lagarna är väldigt problematisk. Jag tror det beror på värderingar i samhället och helt enkelt för lite politisk vilja, säger professor Zlatiborka Popov-Momčinović, vid universitetet i östra Sarajevo.

Hon ser brister i de kommunala jämställdhetsråden, i avsaknad av könssegregerad statistik och i att budgetar saknar jämställdhetskomponenter.

Nada Tešanović, familjeminister i Republika Srpska, håller med om att det

finns ett stort glapp mellan lagar, policydokument och verklighet.

– Vårt samhälle är inget undantag, i varje land finns olika former av könsdiskriminering. När vi analyserar varför det finns ett glapp ser vi att skälet ligger i okunskap och brist på medvetenhet om de rättigheter som lagarna ger, plus traditionella och patriarkala strukturer. Vi behöver jobba med att förändra människors attityder till mäns och kvinnors roller i samhället. Det gäller även inom institutioner, bland tjänstemän och i den privata sektorn, säger hon.

På den kroatiska regeringens jämställdhetskontor i Zagreb konstaterar direktören Helena Štimac Radin att de nu jobbar med hälften så stor budget som de hade 2008. Enligt henne är det den ekonomiska krisen som ligger bakom och inget minskat intresse för jämställdhetsfrågor. Men bara arbetet de gör gentemot EU-kommissionen skulle kräva tre nya anställda. Hon konstaterar att ”det är mycket rapportering” och inte så mycket tid att vara proaktiv.

– När du bor här är känslan att det inte finns någon medvetenhet om könsfrågor. Jämställdhetsmekanismer? Vi märker inte av dem. Jag tror att vi hela tiden blir lurade av förklaringar i stil med ”det finns så mycket större problem i det här landet!”, säger Hana Grgić från Libela, Kroatien, när jämställdhetskontoret kommer på tal.

På det serbiska jämställdhetsdirektoratet är det inte pengarna som i första hand är problemet – personalen talar om att de känner sig bakbundna på grund av sin placering. I samband med senaste valet 2012 såg det först ut som att den nya regeringen skulle stänga jämställdhetsdirektoratet helt och hållet.⁴⁷ Istället fick det en ny placering, som en del av ministeriet för arbete och sociala frågor. Anställda beskriver en extrem politisering av institutionen, att det nya läget gör det svårt för dem att vara en oberoende myndighet och att politikerna lägger sig i deras arbete. FN:s kvinnorättskommitté som granskar hur länder följer kvinnokonventionen CEDAW⁴⁸ har också kommenterat både myndighetens position och underbemanning som något som behöver åtgärdas.

– Det är ett skämt! På jämställdhetskontoret i Österrike är de 150 anställda. Vi är fem. Det ser ut som att vi kommer att förlora EU-medel för att vi inte har kapacitet att förvalta dem, utbrister Mira Marjanović som jobbar på jämställdhetsdirektoratet i Serbien.

● VÅLD MOT KVINNOR

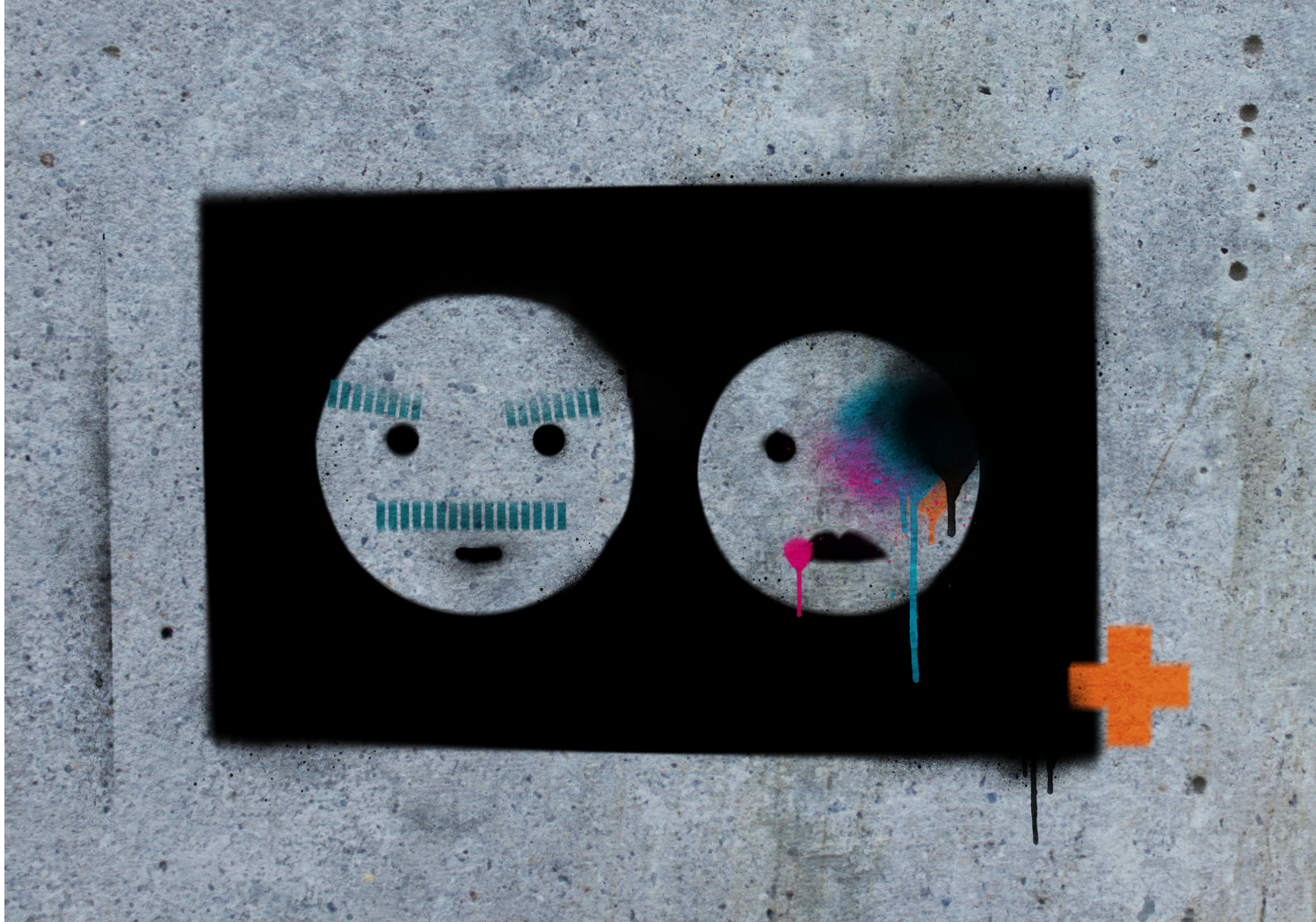
Kroatien: 31% av kvinnor har varit utsatta för våld upprepade gånger, och 44% har upplevt det någon gång. Det saknas en nationell hjälptelefon för våldsutsatta kvinnor. Det finns 19 härbärgen och 29 kvinnocenter i landet, samt ett center för överlevare av sexuellt våld.

Serbien: Mer än hälften, 54%, av kvinnorna i Serbien har varit utsatta för våld någon gång under sin livstid. 37,5% hade upplevt våld under det senaste året (2010). Det finns ett nationellt hjälptelefonnummer och 13 skyddsboenden, varav 11 drivs av staten. Staten erbjuder inte gratis rätts hjälp och straffsatserna som förövarna döms till är generellt milda (oftast böter, sällan fängelse).

Bosnien-Hercegovina: Det saknas statistik på nationell nivå. Det juridiska ramverket för våld mot kvinnor regleras av flera lagar på nationell, entitets- och kantonnivå. Våldsutsatta kvinnor ska kunna få gratis rätts hjälp via statliga hjälpcenter, men i praktiken är den servicen mycket begränsad. Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) har granskat domarna i 289 fall och kritiserar de mycket milda straffen.

Kvinnororganisationer driver två hjälptelefonnummer, ett i Republika Srpska och ett i Federationen, samt nio härbärgen. De senare finansieras av internationella givare samt med stöd från kommunen, kantonen eller entiteten.⁴⁶

Personalen vill se en självständig position för myndigheten och möjlighet till mer långsiktigt arbete.

– Jag upplever åtaganden utan uppföljning, utan budget. Och det saknas fortfarande grundläggande kunskap om vad jämställdhet är i de statliga institutionerna, säger Natalija Mićunović, som planerar att lämna sin tjänst som direktör snart, efter sex år på myndigheten.

– Saker och ting är inte bra, jag vet att kvinnorättsorganisationer kommer att vara mycket högljudda i sin kritik av oss, säger hon.

Och Katarina Lončarević från Belgrade Center for Women Studies, Serbien, är mycket riktigt besviken på jämställdhetsdirektoratet.

– De är inte på något sätt till hjälp, de saknar kontakt med den feministiska rörelsen i Serbien. Vi ser varandra som opponenter hela tiden. De representerar regeringen men saknar makt, de har inte ens makt över sin egen budget. Och det är tydligt att de är där för att de måste vara där, på grund av EU, men de har en dekorativ funktion. Visst, de kan uttrycka sig kritiskt när man pratar med dem, men de följer inte upp det genom att agera eller sätta press på politiker, säger hon.

I Bosnien-Hercegovina är det jämställdhetsbyrån som har ansvaret för regering-

ens jämställdhetspolitik på statlig nivå. På entitetsnivå finns det också jämställdhetsorgan, liksom i kommunerna.

– Vi får fullt stöd när vi pratar med parlamentariker. Det finns inget direkt parti i Bosnien idag, som skulle säga något emot jämställdhet. Det är bara hbt-frågor som du kan höra motstånd mot, säger Kika Babić-Svetlin, rådgivare på jämställdhetsbyrån.

I samarbetet med olika myndigheter har de haft störst framgång med armén och polisen i implementeringen av FN-resolutionen 1325, som handlar om vikt av kvinnors deltagande i frågor som rör fred och säkerhet.⁴⁹

– Vår största utmaning är att behovet av att skydda de tre konstituerande folken alltid har prioritet, kvinnors representation kommer alltid i andra hand, det är vad vi lever med varje dag, konstaterar kollegan Adnan Kadribašić.

Det är också i Bosnien-Hercegovina som den etnisk-nationalistiska uppdelningen som Adnan Kadribašić nämner får störst konsekvenser för hur civilsamhället kan arbeta.

– Vi som kvinnorörelse är delad i entiteter, eftersom landet är delat i entiteter. Trots att vi alla har bröst och livmoder kan vi inte bedriva lobbyverksamhet tillsammans för sjukvårdsreformer till exempel, för det finns 11

olika lagar, säger Stanojka Tešić från organisationen Forum Žena i Bratunac, med hänvisning till de 10 kantonerna i Federationen samt Republika Srpska, vilka alla har sin egen lagstiftning.

Kvinnor i politiken

De som köpte tidningen *Press* i Banja Luka, Republika Srpska, i mitten av september 2012 möttes av ett stort bilduppslag med över 130 kvinnor som kandiderade i det förestående lokalvalet. Läsarna inbjöds att rösta fram sin favorit. Men det fanns inga uppgifter om politiska program eller hjärtefrågor för kandidaterna. Konceptet var helt enkelt en skönhetsstävling – Miss Kommunpolitiker.⁵⁰

När kvinnoorganisationer protesterade mot initiativet svarade tidningen att de inte kan hållas ansvariga för att kvinnor är så osynliga som politiska subjekt och att de gjorde kvinnorna en tjänst genom att på detta sätt öka deras synlighet. I en intervju till Radio Free Europe sade SNSD:s kandidat Gordana Lihović att hon valde att delta eftersom möjligheterna att synas i medier annars är begränsade. ”Jag trodde att jag skulle få en chans att säga något om mig själv och att det skulle spridas i media”, sade hon.⁵¹

– Där nationalistiska, totalitära partier

styr, som bara erkänner den som tillhör den egna gruppen, är kvinnor alltid i marginalen. Nationalismen placerar kvinnor i traditionella roller, det är alltid män som är ledare. Och om kvinnor har en ledarposition, då känner de sig tvungna att kopiera mäns stil och beteende. De har ingen egen makt. Det är omöjligt att få höra kvinnors röster. Kvinnor kan ägna sig åt humanitärt arbete, ta hand om gamla och barn och se till att vara

bra serber, kroater, bosniaker och stötta männen.

Så beskriver Stanojka Tešić från kvinnorrättsorganisationen Forum Žena, Bosnien-Hercegovina, situationen för kvinnor i politiken. De traditionella könsrollerna som partierna, media och de religiösa samfunderna producerar får inte minst konsekvenser för kvinnors möjligheter att delta i politiska sammanhang. Trots att Serbien, Kroatien

och Bosnien-Hercegovina alla tre har vallagar som innehåller kvoteringsystem för det minst representerade könet, ser verkligheten mer komplicerad ut. Fram till senaste valet har Serbien kunnat skryta med en relativt hög andel kvinnor i parlamentet, 33 procent. Men tittar man närmare på var kvinnorna finns ser man att de är överrepresenterade i de utskott som behandlar stereotypt "mjuka" frågor, och saknas exempelvis

helt i försvarsutskottet. Sanda Rašković Ivčić, från serbiska DSS, med många år bakom sig som politiker säger, apropå kvinnors möjligheter att ta plats i politiken, att "hade det inte varit för kvoterings-systemet hade det inte varit ens 5 procent kvinnor i parlamentet."

I Bosnien-Hercegovina vittnar kvinnorrättsförsvarare om att även med kvinnor på listorna till valbara positioner krävs det extra insatser för att de också ska synas och höras i valkampanjen. Partierna släpper enbart fram män som talare på de möten och kampanjtillfällen som de arrangerar.⁵² Det är inte ovanligt att kvinnors närvaro i politiska församlingar kommenteras med att parlamentet/regeringen/utskottet blivit "vackrare att se på".

Ett annat exempel är ett möte som kvinnorrättsförsvarare, som hade organiserat sig kring konstitutionsreformen, hade med en medlem för parlamentets jämställdhetskommitté, en man från partiet SBiH.

När kvinnorna gick igenom vilka frågor de ville påverka, sa han: "Ni arbetar med kvinnofrågor och genusperspektiv, varför har ni förslag på ändringar i frågor som handlar om statens politiska struktur? Den sortens ändringar kan vi inte stödja."

Nermina Kapetanović, som sitter i SDA:s styrelse, är parlamentsledamot för partiet och ordförande i kvinnosektionen, delar inte den åsikten. Hon anser att kvinnor visst har något att bidra med vad gäller den allmänna problematiken i Bosnien-Hercegovina. Men det är tydligt att Nermina Kapetanović inte har något helhjärtat stöd från sitt parti när det gäller kvinnors kompetens. När ett nätverk för kvinnliga parlamentsledamöter bildades 2013 gjorde en manlig SDA-ledamot följande uttalande: "Könstillhörighet är en helt felaktig grund för politisk organisering och kan bara bidra till skada. Särskilt bland kvinnor som i den typen av organisationer blir hjärntvättade till sådan grad att de inte längre klarar att umgås normalt med resten av samhället."⁵³

På lokal nivå, i Bratunac i Republika Srpska, berättar kvinnorrättsförsvararen Stanojka Tešić hur hennes organisation Forum Žena hade svårt att driva kampanj för att väljarna skulle rösta på kvin-

nor i lokalvalet 2012. Anledningen: två personer kandiderade till borgmästarposten – en bosnienserbisk kvinna och en bosniakisk man. Att stödja kvinnor i politiken skulle i det fallet kunna tolkas som ett stöd till en specifik etnisk grupp. Jämställdhet verkar aldrig kunna komma före den etniska uppdelningen.

"De andra"

För att nationalismens grundtanke om ett speciellt "vi", folket, ska fungera, måste det alltid vara tydligt även vilka som inte är som "vi". Sådana mekanismer förstärks ytterligare när det finns en känsla av att nationen är hotad, territoriellt eller inifrån. Det blir viktigt att vara och uppträda som en patriot, och för att skapa nationellt konsensus krävs en gemensam identitet. Om nationen eller gruppen upplevs vara i fara, oftast i förhållande till någon annan, blir kriterierna för vad som får rymmas i den nationella eller etniska identiteten snäva. För att kunna säga vem som är en riktig bosniak, kroat eller serb måste man också definiera vem som inte är det – "de andra". Det blir viktigt i förhållande till exempelvis romer att peka på alla sätt de särskiljer sig från majoritetsbefolkningen. En distans som lätt går över i rasism och som möjliggör tvångsflyttningar från deras bostäder och låter våld mot dem passera ostraffat.

Romer på Balkan har gjorts så annorlunda att diskriminerande behandling gentemot dem, samt deras ofta vidriga levnadsförhållanden, har blivit accepterade. Det har spridit sig en föreställning om att "de" inte vill bo i vanliga hus eller lägenheter och inte är intresserade av utbildning och andra jobb än att samla in och återvinna skräp. Och för romska kvinnor är diskrimineringen dubbel – starka patriarkala strukturer underordnar kvinnor i både det privata och offentliga livet.

När Serbien på senare år blivit mottagarland för asylsökande från Nordafrika och Mellanöstern protesterar de boende mot detta främmande inslag genom att sätta upp barrikader så att mat och förnödenheter inte kan nå förläggningen och genom att ifrågasätta hur de ska kunna skicka sina barn till skolan när de måste passera asylcentret. I Bosnien-Hercegovina är de tre majoritetsgrupperna så rädda om sin ställning att de är oförmögna att ändra en uppenbart diskriminerande konstitution gentemot de romska och judiska minoriteterna i landet.⁵⁵ Och i Kroatien var det lätt att mobilisera folkligt stöd för att

● DISKRIMINERINGSLAGSTIFTNING

Bosnien-Hercegovina, Kroatien och Serbien har alla tre moderna, generella antidiskrimineringslagstiftningar som antagits eller uppdaterats de senaste åren (B-H och Serbien 2009, Kroatien 2008).

Lagarna förbjuder diskriminering baserad på bland annat etnicitet, nationalitet, hudfärg, funktionsnedsättning, kön, sexuell orientering, civilstånd. Dock saknas i Bosnien-Hercegovina kategorierna ålder och funktionsnedsättning, medan Serbiens lag inte nämner kategorin icke-troende.

Länderna har oberoende ombudsmannakontor som bevakar lagarnas implementering.⁵⁶

förhindra att den serbiska minoriteten ska kunna ha skyltar skrivna med kyrilliska alfabetet uppsatta på kommunala byggnader.

Hets mot hbtq-personer

En grupp som tydligt har blivit symbol för "de andra" idag är homo-, bi-, trans- och queerpersoner (hbtq) – inte minst för att de utmanar den så omhuldade heterosexuella kärnfamiljen. När det gäller deras rättigheter är det vanligt med ren hatpropaganda och politiker upplever ett sådant svängrum och stöd från allmänheten att de inte bryr sig om politisk korrekthet och bevakning från EU.

I Serbien har hbtq-rörelsen försökt arrangera Pride-parad varje år sedan 2009, efter ett uppehåll sedan paraden 2001 våldsamt slogs ner. Varje år har regeringen, med hänvisning till säkerheten, förbjudit paraden. Undantaget var, som tidigare beskrivits, 2010, då en parad genomfördes, men till ett högt pris. Belgrads centrum förvandlades till kaos när motdemonstranter och polis brakade samman. Inför försöket att hålla en parad 2013 svarade premiärminister Ivica Dačić, som vanligt öppenhjärtig, på frågan om han skulle delta i paraden: "Vad förväntas av mig, att jag blir gay nu så att allt är pro-europeiskt? Visst ska hbt-personer ha samma rättigheter som alla andra", fortsatte Dačić, "men kom inte och säg till mig att det är normalt, för det är det inte!".

I den åsikten hade han stöd av den serbisk-ortodoxa patriarken, som i ett brev till Dačić krävde att den "skamliga" paraden skulle förbjudas. I det mediaspektakel som varje år föregår paradförsöken arrangeras tv-sända debatter där det anses passande att diskutera för och emot hbtq-personers rättigheter.

I Bosnien-Hercegovina är situationen inte bättre. En queer-festival som arr-

● ANDEL KVINNOR I PARLAMENTEN

Bosnien-Hercegovina: 21,4 %

Kroatien: 23,8 %

Serbien: 33,2 % (fram till valet i mars 2014)⁵⁴

angerades 2008 fick avbrytas på grund av hotbilden. Då var en av förevändningarna för det aggressiva motståndet att festivalen sammanföll med Ramadan. Men det är inte bara från religiösa grupper som motståndet kommer.

Azra Čaušević från Okvir, Bosnien-Hercegovina, menar att hbtq-frågor utmanar de strikt fastställda identiteter som man får lov att ha i landet.

– Hbtq-frågan hotar därför att den bryter mot endimensionella identiteter. Det är så starkt; maskulinitet, feminitet, heterosexualitet, det är nästan omöjligt att kunna uttrycka dig om du inte är heterosexuell och tillhör majoriteten.

I en enkätundersökning som organisationen CURE Foundation, som bland annat arbetar med unga kvinnor, och män-

niskorätsorganisationen Sarajevo Open Center i Bosnien-Hercegovina gjorde i slutet av 2013, svarade 56,5 procent att homosexualitet är ett tillstånd som behöver läkas.⁵⁷ Bosniakiska partiet SDA:s nuvarande representant i presidentämbetet, Bakir Izetbegović, uttalanden i samband med Queer Sarajevo-festivalen 2008 uttryckte samma åsikt. Han talade om sexuell "desorientering" och att han som troende muslim inte kan tycka att det är bra att homosexualitet visas upp för unga som en reell alternativ livsstil. "Det är något som i så fall får ske innanför fyra väggar", sa han i bosnisk tv.⁵⁸

Rajko Vasić från bosnienserbiska SNSD uttalade sig på liknande sätt: "Jag är inte för att vi ska legalisera sådana rättigheter, som samkönade äktenskap eller liknande. Det är ett onaturligt, sjukt och

avvikande beteende."⁵⁹ Organisationen Q, som arrangerade festivalen, skrev i en rapport efteråt att artikeln som citerat fanns med i, och som publicerades två veckor innan festivalen, inledde en "lavin av hat". Organisationen Q finns inte mer, men queer-aktivisterna i Okvir hör till dem som idag driver frågor kring hbtq-personers rättigheter i Bosnien-Hercegovina. Okvir har kontor på hemlig adress, utan någon skylt som visar bakom vilken dörr de finns.

– Du lär dig att göra riskbedömningar i varje ögonblick. På det sättet är vi annorlunda från andra aktivister, vi kan inte bara gå ut och dela ut flygblad, säger Azra Čaušević från organisationen.

En lag om hatbrott har antagits i Republika Srpska, men inte i Federationen. Människorätsaktivister vittnar om att Bosnien-Hercegovinas antidiskrimineringslag inte heller implementeras likadant i de två entiteterna. Den försenade hatbrottslagstiftningen och den haltande implementeringen av antidiskrimineringslagen innebär stora svårigheter för landets minoriteter, som bi- och homosexuella.

– De flesta vill inte ens rapportera hot och hatbrott, de är rädda för hur polisen ska behandla dem, och att folk ska få reda på deras sexuella läggning.

● RÄTTIGHETER FÖR HOMOSEXUELLA

Bosnien-Hercegovina: Samkönade sexuella relationer avkriminaliserades i Federationen 1996 och i Republika Srpska 1998. Grundlagen säger inget om att äktenskap måste vara mellan man och kvinna, men detta regleras i familjelagarna i båda entiteterna, så i praktiken är det endast möjligt för heterosexuella par att vigas. Antidiskrimineringslagen från 2009 förbjuder diskriminering på grund av kön och sexuell läggning. Hatbrott på grund av sexuell läggning är inte definierat i lagen.

Kroatien: Samkönade sexuella relationer avkriminaliserades 1977, minimiåldern blev samma som för heterosexuella relationer 1998. Diskriminering på grund av sexuell läggning förbjöds 2003. Äktenskap definieras i grundlagen 2013 som ett förbund mellan man och kvinna. Samtidigt processas ett förslag från regeringen om att införa registrerat partnerskap. Adoption är möjligt för ensamstående, men ej för samkönade par.

Serbien: Samkönade sexuella relationer avkriminaliserades 1994. Artikel 21 i antidiskrimineringslagen från 2009 förbjuder diskriminering på grund av sexuell läggning. Grundlagen från 2006 definierar äktenskapet som ett förbund mellan man och kvinna. Det finns inget juridiskt erkännande av homosexuella partnerskap.⁶²

Så de kommer till oss istället, säger Azra Čaušević.

Organisationen Okvir tar ändå små steg ut i offentligheten. De arrangerade en presskonferens på den internationella Kom-ut-dagen den 11 oktober 2013. Den fick dock avbrytas när sju unga män stormade in i lokalen och kallade Okvir-aktivisterna sjuka och perversa och sa att Gud skulle bränna dem. Polisen kom försent för att arresteras någon och hittills har heller ingen uppföljning skett. På samma sätt misslyckades polisen med att skydda den regionala queer-filmfestivalen som arrangerades i Sarajevo i början av februari 2014. Ett dussintal maskerade personer, enligt arrangörerna från den högerextrema gruppen *Bosnian Movement for National Pride*, stormade lokalen och attackerade, bland annat med en flaska, deltagarna i ett panelsamtal. Tre personer fick lättare skador.⁶⁰ Arrangörerna hade på morgonen samma dag informerat polisen om det ökande antalet hot mot festivalen i sociala medier. Trots detta fanns ingen polis på plats.

– Hot mot oss ignoreras. Det finns ingen som tar bort graffiti som säger "döda bögar" om vi inte gör det själva, säger Azra Čaušević.

Under 1990-talet försökte Milošević-regimen i Serbien misstänkliggöra den oppositionella motståndsrörelsen genom att gå ut med att aktivisterna "misstänktes ha fallenhet för samma kön". Och samma personer som krossade försöket till Pride-parad i Belgrad 2001 gick sedan vidare för att slå sönder fönster på Demokratiska partiets lokaler, för att de lämnat ut Milošević till Haag-domstolen. Allt hänger ihop. De som avviker från det nationella konsensus om hur man får vara och vad man får ha för åsikter straffas. I en kommentar till en artikel om hur det är att leva som homosexuell i Republika Srpskas största stad Banja Luka, skriver en läsare: "Att vara homosexuell här är exakt samma sak som att inte vara medlem i SNSD – du har alla rättigheter på papperet, men i verkligheten diskriminerar de dig så ofta de kan."⁶¹

Hur nationalism och homofobi hänger ihop illustreras också av en händelse i samband med folkomröstningen om äktenskap i Kroatien 2013, som aktivisten Nela Pamuković från Center for Women War Victims berättar om. Ett antal kvinnorrätts- och hbtq-organisationer arrangerade en protestmarsch

dagen före omröstningen, den 30 november, för att uppmana folk att rösta emot förslaget. När aktivisterna målade banderoller inför marschen gjorde några aktivister från Vukovar en som sade "Vukovar röstar emot", skriven med kyrilliska bokstäver. Detta var i perioden när den serbiska minoritetens rätt att använda det kyrilliska alfabetet i Vukovar debatterades som häftigast.

Sedan följde ett dygn av protester från andra medarrangörer för att banderollen skulle tas bort, "det är för känsligt, blanda inte in det kyrilliska alfabetet nu". Polisen försökte också övertyga dem om att ta bort den. Nela Pamuković och de övriga som stod bakom banderollen menade att det går att stödja både hbtq-personers och den serbiska minoritetens rättigheter på samma gång. De bad om att få polisens begäran skriftligt, men fick förstås ingen. Polisen höjde säkerhetspådraget rejält på grund av banderollen.

– Där har du vår säkerhetssituation. Den där spänningen, den äter dig, säger Nela Pamuković.

Hotade aktivister

Vårvintern 2008 var läget i Serbien spant. Efter Kosovos självständighetsförklaring i februari blev polariseringen extrem – antingen var man en serbisk patriot eller en landsförrädare. En stor "Kosovo är Serbien"-demonstration i Belgrad den 21 februari samlade omkring 150 000 människor. De högsta politikerna och militärerna var på plats, liksom kända kultur- och sportprofiler. Budskapet var entydigt; nu gällde det att enas för att skydda landets gränser. Dåvarande premiärministern Vojislav Koštunica frågade från scenen framför parlamentet om "det finns någon därute som inte anser att Kosovo är Serbien?". Från samma scen kallade filmregissören Emir Kusturica dem som tyckte annorlunda för möss.

En av dem som blev värst utsatt för hot och hatkampanjer var människorättsaktivisten Nataša Kandić, då chef för serbiska Humanitarian Law Center som utreder krigsförbrytelser. Hon var inbjuden som hedersgäst vid självständighetsdeklarationen i Kosovos parlament, och det fick till följd att hon från politiker och media i Serbien kallades för en "icke-person", en landsförrädare och för det värsta tänkbara skällsordet: en "kroatisk hora". Hon var alltså varken en värdig serb eller en värdig kvinna.

Humanitarian Law Centers kontor utsattes för vandalisering den veckan. Socialistpartiet SPS startade en namnsamling för att Nataša Kandić skulle åtalas för att "agera mot konstitutionen och för att riskera statens säkerhet och integritet". Dess partiledare, Ivica Dačić, Serbiens premiärminister 2012-2014, föreslog i parlamentet att organisationer och partier som inte stödjer den officiella Kosovopolitiken skulle förbjudas. Fredsorganisationen Kvinnor i Svart fanns med bland dem.

I Serbien har Kvinnor i Svart, som arbetar aktivt för att få den egna regimen att ta ansvar för de krigsbrott som begicks av serbiska och bosnienserbiska armén och paramilitära grupper under krigén, exempelvis folkmordet i Srebrenica, inte lyckats få något brett folkligt stöd. Folk pratar om dem som en sekt. När de håller manifestationer, stående på torget, tysta och klädda i svart, händer det aldrig att människor spontant ansluter sig. Många avskyr dem, tycker att de är antiserbiska, förrädare, och förstår inte varför de ska hänga ut sitt eget land och folk, när så många oförrätter begåtts av andra.

Det går inte att ens börja räkna upp alla våldsamheter och hot som riktats mot Kvinnor i Svart under organisationens drygt 20-åriga historia; från talarstolen i parlamentet, fascistgrupper, regeringsnära medier och förbipasserande vid aktioner. Trakasserier kommer också från staten i form av besök av finansinspektionen ena dagen, och utredning för misstänkt bordellverksamhet den andra.

Senast i mars 2014 uppmanade talespersonen för serbiska polisens anti-terrorstyrka, på sin privata Facebook-sida, sina "bröder huli-ganer och fotbollssupportrar" att gå samman och använda våld mot "fittorna" i Kvinnor i Svart. Detta med anledning av en aktion organisationen hållit i samband med 15-årsdagen av Natos intervention i Kosovo, i vilken de uppmanat serbiska regeringen att ta ansvar för krigsbrott begångna under konflikten.⁶³

I det serbiska tv-programmet *Utisak Nedelje* (Veckans intryck) fick i januari 2013 människorättsorganisationen Serbiska Helsingforskommitténs ordförande Sonja Biserko motta hot om våld i direktsändning från en ledare för extremhögerorganisationen Naši 1389. Hotet gällde Biserko och alla andra som offentligt går ut och säger att Kosovo är

självständigt. Justitieministern Nikola Selaković från SNS satt också i studion, och anklagade Sonja Biserko för att ha provocerat fram hotet, samt förde en argumentation där han likställde människorättsorganisationer med extremhögerorganisationer.⁶⁴

I Zenica, Bosnien-Hercegovina, berättar människorättsorganisationen Center for Legal Assistance hur de under flera år utsatts för hot och verbala påhopp från två kommundistriktsordföranden som har sina lokaler i samma byggnad som deras kontor. Organisationen tvingades plocka ner affischer om våld mot kvinnor, deras elförsörjning stängdes av och två aktivister attackerades fysiskt av en av ordförandena. Men trots att mannen dömdes till böter, och trots att Center for Legal Assistance anmälde händelsen till Zenicas borgmästare, fick förövaren behålla sin post.

Stanojka Tešić från Forum Žena, Republika Srpska, vittnar också om en hotfull situation.

– Till skillnad från andra lokala organisationer måste vi alltid söka tillstånd i förväg för att få genomföra enkla gatuaaktioner. Det är en massa poliser på plats så fort vi gör någonting, men om det är för att sköta säkerheten eller för att kontrollera oss vet vi inte. I februari i år (2014), när nätverket Första mars, som arbetar med krigsoffer, -veteraner och -flyktingar runt Srebrenica, höll en aktion, klev polisen plötsligt in på vårt kontor och började förhöra oss angående vår koppling till nätverket. Helt klart ett försök att skrämmas!

Kvinnor i Svart-aktivisten Slavica Stojanović beskriver även en annan känsla av utsatthet, en som kommer av att bli avskild från det övriga samhället.

– Den största faran för vår säkerhet är

det systematiska ifrågasättandet av våra idéer. Min känsla av otrygghet handlar om att bli isolerad, bli gjord till något slags undantag. Och jag känner mig mer och mer så, mer nu än tidigare. I vardagen, i känslan av att inte höra till, att vi inte förstår varandra, säger hon.

Professor Zlatiborka Popov-Momčino- vić vid universitetet i östra Sarajevo, Bosnien-Hercegovina, har studerat kvinnorörelsens historia i landet. Hon berättar hur kvinnor har organiserat sig och protesterat mot den växande nationalismen från slutet av 1980-talet.

– Då var kvinnor väldigt högljudda mot den retoriken. Men motståndet fick inte särskilt mycket utrymme i media och offentligheten, säger hon.

Katarina Lončarević från Belgrade Center for Women Studies, Serbien, ser ingen förbättring i hur feministisk aktivism skildras idag:

1. I Serbien är det vanliga namnet på det område som internationellt kallas bara Kosovo, Kosovo och Metohija. <http://sv.wikipedia.org/wiki/Metohija>

2. "Ustavni sud Srbije zabranio 'Obraz' (Serbia's constitutional court banned "Obraz")", Radio Free Europe, åtkomstdatum 140404, <http://www.slobodnaevropa.org/content/zabranjen-obraz/24611790.html>

3. Stakic, 2013, Odnos Srbije prema ekstremno desničarskim organizacijama (Serbia's relation to extreme right organisations) Belgrade Centre for Security Policy, sid. 8

4. "We need to talk about Mevlid – Vehabije and extremism in Bosnia and Serbia", Noel-Hill, TransConflict, åtkomstdatum 140404, <http://www.transconflict.com/2011/12/we-need-to-talk-about-mevlid-vehabije-and-extremism-in-bosnia-and-serbia-812/>

5. Obucina, 2012, Right-Wing Extremism in Croatia, Friedrich Ebert Stiftung, sid. o

6. "Croatia's HDZ shifts right in hunt for votes", Pavelic, Balkan Insight, åtkomstdatum 140404, <http://www.balkaninsight.com/en/article/croatia-s-hdz-shifts-right-in-hunt-for-votes>

7. Slobodan Milošević var landets president från 1989 och fram till 2000 då han störtades i en folklig resning. Han överlämnades till krigsförbrytartribunalen i Haag 2001 och avled 2006, innan dom hann fällas i hans rättegång.

8. "In first census since war, Bosnia's 'Others' threaten ethnic order", Sito-Sucic, Reuters, åtkomstdatum 140404, <http://www.reuters.com/article/2013/09/27/us-bosnia-census-idUSBRE98Q0DT20130927>

9. ibid

10. "Croatian, Bosnian HDZ parties urge Croats to take part in Bosnian census", Hina, Dalje, åtkomstdatum 140404, <http://dalje.com/en-croatia/croatian-bosnian-hdz-parties-urge-croats-to-take-part-in-bosnian-census/480009>

11. "Dodik: Drzavljanstvo RS je kapitalna stvar" (Dodik: Citizenship of RS is a capital thing), RTS, åtkomstdatum 140404, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/1408184/Dodik%3A+Drzavljanstvo+RS+je+kapitaln+a+stvar.html>

12. "Ny regering väntas i Kroatien", Vrang, Sydsvenska Dagbladet, åtkomstdatum 140404, <http://www.sydsvenskan.se/varlden/ny-regering-vantas-i-kroatien/>,

samt "Cock a doodle do?", TJ, The Economist, åtkomstdatum 140404, <http://www.economist.com/blogs/easter-approaches/2011/11/croatia>

13. "Croatia Elections 2011: Live Blog", Balkan Insight, åtkomstdatum 140404, <http://www.balkaninsight.com/en/article/croatia-elections-2011-live-blog>

14. "Divided Bosnians vote after nationalist campaign", BBC, åtkomstdatum 140404, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11460478>

15. Nezavisne Novine 100930, in Mirsad, 2012, Bosnian General Elections of 2010 and the post-election crisis, sid. 77

16. ibid, sid. 71

17. "Bosnia Elections 2010: Profile", Balkan Insight, åtkomstdatum 140404, <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnia-election-profile>

18. "Savez za Hrvatsku u Sibeniku: Moli, radi, rodi" (Alliance for Croatia in Sibenik: Pray, work, give birth), Podrug, TRIS Neovisni Novinarski Portal, åtkomstdatum 140404, <http://tris.com.hr/2014/03/savez-za-hrvatsku-u-sibeniku-moli-radi-rod/>

19. Vojvodic, 2012, Gender Analysis in Ethnic Conflict – Causes and Consequences in the case of Yugoslavia, sid. 4

20. Cockburn 1998:161 in Vojvodic, 2012, Gender Analysis in Ethnic Conflict – Causes and Consequences in the case of Yugoslavia, sid. 8

21. Vojvodic, 2012, Gender Analysis in Ethnic Conflict – Causes and Consequences in the case of Yugoslavia, sid. 8

22. Officiell hemsida för HSP-AS, programdeklaration: <http://www.hsp-ante-starcevic.hr/index.php/stranka/opce-programске-smjernice>

23. Officiell hemsida för SDA, programdeklaration: <http://www.sda.ba/dokumentaSDA/PROGRAMSKA%20DEKLARACIJA.pdf>, section 10

24. Officiell hemsida för DSS, partiprogram – sektionen för demografisk politik: <http://dss.rs/demografска-politika/>

25. In vitro fertilisation – teknik där ägg befruktas utanför kroppen. Används som metod mot infertilitet.

26. Resultat i omröstningen om den så kallade Estrela-rapporten 131022, <http://www.lgbt-ep.eu/wp-content/uploads/2013/10/RCV-Vote-on-referral-back-to-FEMM.pdf>

27. "Tomasic: Zena ce moci sama odlucivati o djetetu kad..." (Tomasic: A woman might decide on her own about

a baby when...), S.S., tportal, åtkomstdatum 140404, <http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/309860/Tomasic-Zena-ce-moci-sama-odlucivati-o-djetetu-kad.html>

28. "Politiciari protiv zabrane abortusa" (Politicians against ban on abortion), Bilbija, Politika, åtkomstdatum 140404, <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Politiciari-protiv-zabrane-abortusa.lt.html>

29. ibid

30. UN Department of Economic and Social Affairs, Population Division, <http://www.un.org/en/development/desa/population/>

31. The 2012 Gender Barometer in Serbia, engelsk sammanfattning, sid. 249, <http://rs.one.un.org/organizations/18/GB%202012-%20Summary.pdf>

32. Omröstning i EU-parlamentet den 11 mars 2014, om lika lön för lika arbete. <http://www.eunews.it/en/2014/03/11/the-european-parliament-rejects-a-report-on-gender-equality/13306>

33. Zajednica zena HDZ BiH – Povelja (Women's section HDZ BiH – Charter), <http://www.hdzbih.org/e-dokumenti/zajednica-zena-hdz-bih.html>

34. "Dveri predale Porodicnu deklaraciju Skupstini Vojvodine" (Dveri handed in family declaration to the parliament of Vojvodina), Tanjug, Blic, åtkomstdatum 140404, <http://www.blic.rs/Vesti/Vojvodina/423570/Dveri-predale-Porodicnu-deklaraciju-Skupstini-Vojvodine>

35. "Dveri se zaklinju u ime obitelji" (Dveri swear in the name of the family), Borkovic, Forum, åtkomstdatum 140404, <http://www.forum.tm/vijesti/dveri-se-zaklinju-u-ime-obitelji-1059>

36. "Problematicna primena propisa za zastitu trudnica" (Problematic implementation of the code for protection of pregnant women), Jovanovic, Poznatov, EurActiv, åtkomstdatum 140404, <http://www.euractiv.rs/ljudska-prava/6500-problematina-primena-propisa-za-zastitu-trudnica>

37. "Otac na roditeljskom dopustu" (Father on parental leave), Broz, Libela, åtkomstdatum 140404, <http://www.libela.org/sa-stavom/4777-otac-na-roditeljskom-dopustu/>

38. Statistik för BiH: <http://www.bhas.ba/tematskibilteni/Bos%20ARS2013.pdf>, avsnitt 24

39. Intervju med Svetlana Knezevic, Libela, Zagreb 140122

40. "Ukoliko se donese ovakav ZOR, niciji zivot nece biti

– Media bestämmer vems röst som får höras, och det är nästan aldrig feministers, säger hon.

Snežana Jakovljević från Sandglass, Serbien, lyfter vikten av att alltid se till så att människor vet vad man gör som aktivist. Öppenhet och information skapar en slags trygghet.

– Det hindrar motståndare från att skada dig fysiskt, säger hon.

Azra Čaušević från organisation Okvir, Bosnien-Hercegovina, är inne på samma linje. Hon menar att det är viktigt att hela tiden arbeta mot marginaliseringen och att stoppas undan i ett fack.

– Jag vill inte att vi ska bli ghettoiserade. Så vi insisterar på att hela tiden dela med oss av våra erfarenheter. Vad som händer oss borde röra alla; kvinnörelsen, civilsamhället, allmänheten.

I perioden under och efter krigen på Balkan var nationellt konsensus av störs-

ta vikt. De som avvek från de snäva ramarna som definierade vad en bosniak, kroat eller serb var, benämndes som nationens fiende, förrädare och anklagades för att vara spioner från valfritt land som man inte hade goda relationer med.

Kvinnorättsförfvarare som är aktiva i motståndet mot krigen, militarismen och nationalismen kallas fortfarande ofta för häxor, horor eller lesbiska (ett skällsord i det här sammanhanget). Serbiska aktivister får i särskilt extrema fall öknamnet ”kroatiska horor”, för att understryka i hur stor utsträckning de förrätt fosterlandet, eller kallas för ”Ustasja”, namnet på den kroatiska fasciströrelsen under andra världskriget.

Och enligt motsvarande logik har framträdande kroatiska feminister anklagats för att vara instrument för serb-

isk rasistisk politik, och för att ”begå våldtäkt på Kroatien”.⁶⁵

Det hat som kvinnorättsförfvarare väcker, bara genom att organisera sig och kräva att bli tagna på allvar, bottnar i att de utmanar alla existerande makthierarkier i samhället. De blir ett nationellt säkerhetsshot när de arbetar för kvinnors rättigheter.⁶⁶ Än värre blir det när de, som i Bosnien-Hercegovina, dessutom kräver att få vara med och besluta om landets konstitution.

Den känsligaste frågan av dem alla, varje etnisk grupps berättelse om kriget, som främst handlar om det egna lidandet, är ett område som provocerar. I synnerhet blir det hotfullt när kvinnor från olika etniska grupper går samman, eftersom de då lyfter fram en alternativ, gemensam identitet som skiljer sig från den etniska. ■

isti” (If this labour law gets adopted, noone’s life will be the same), Knezevic, Libela, åtkomstdatum 140404, <http://www.libela.org/sa-stavom/4828-ukoliko-se-donese-ovakav-zor-niciji-zivoti-nece-biti-isti/>

41. Social Security Programs Throughout the World: Europe 2010, U.S Social Security Administration – Office of Retirement and Disability Policy, <http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2010-2011/europe/croatia.html>
Women, business and the law, The World Bank, <http://wbl.worldbank.org/data/exploreconomies/serbia/o?topic=getting-a-job>

”Maternity Leaves Around the World: Worst And Best Countries For Paid Maternity Leave”, The Huffington Post 121024, åtkomstdatum 140411, http://www.huffingtonpost.ca/2012/05/22/maternity-leaves-around-the-world_n_1536120.html

42. Addressing violence against women and achieving the Millennium Development Goals, WHO, http://www.who.int/gender/documents/women_MDGs_report/en/index3.html

43. ”Poslanik SNS: ‘Može li zrtva da provocira nasilje?’” (SNS MP: Can the victim provoke violence?), Rankovic, Istinomer, åtkomstdatum 140404, <http://www.istinomer.rs/bonus/pratimo-skupstinu/poslanik-sns-moze-li-zrtva-da-provocira-nasilje/>

44. En global aktion för att uppmärksamma mäns våld mot kvinnor, 14 februari varje år. ”One billion” refererar till FN-statistik om att var tredje kvinna i världen kommer att bli våldtagen eller misshandlad under sin livstid.

45. Barry, 2008, Insiste, Persiste, Resiste, Existe – Women Human Rights Defenders’ Security Strategies, sid. 23

46. Women Against Violence Europe, Kroatien, <http://www.wave-network.org/sites/default/files/o6%20CROATIA%20END%20VERSION.pdf>

Women Against Violence Europe, Bosnien-Hercegovina, <http://www.wave-network.org/sites/defaultfiles/05%20BOSNIA%20END%20VERSION.pdf>

Women Against Violence Europe, Serbien, <http://www.wave-network.org/sites/default/files/04%20SERBIA%20END%20VERSIONS.pdf>

47. ”Women’s rights no priority with the new Serbian government”, Magnuson Buur, Vi på Kvinna till Kvinna, åtkomstdatum 140404, <http://vipa.kvinnatillkvinna.se/>

regioner/balkan/womens-rights-no-priority-with-the-new-serbian-government

48. Committee on the elimination of discrimination against women, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Introduction.aspx>

49. Landmark resolution on Women, Peace and Security, Office of the special advisor on gender, <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/>

50. ”Kakva je veza izmedju lokalnih i izbora za mis u BiH” (What is the connection between local elections and a beauty contest in BiH), Bjelajac, Radio Free Europe, åtkomstdatum 140404, <http://www.slobodnaevropa.org/content/kakva-je-veza-izmedju-lokalnih-i-izbora-zam-is/24711283.html>

51. ibid

52. ”Valkampanj för fler kvinnliga politiker i Bosnien”, Carlman, Korén, Kvinna till Kvinna 100928, <http://kvinnatillkvinna.se/blog/2010/09/28/valkampanj-for-fler-kvinnliga-politiker-i-bosnien/>

53. ”Zasto Asocijacija zena SDA trpi diskriminaciju i uvrede” (Why does the women section of SDA suffer discrimination and insults), Moje Vijesti, åtkomstdatum 140404, <http://www.mojevijesti.ba/novost/148394/Zasto-Asocijacija-zena-SDA-trpi-diskriminaciju-i-uvrede>

54. Women in national parliaments, Inter-Parliamentary Union, <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>

55. Se Sejdic-Finci, http://www.coe.org.rs/eng/news_sr_eng/?conid=1545

56. ”Overview of anti-discrimination legislation in the Western Balkans”, 2014, Office for Democratic Institutions and Human Rights, Organization for Security and Co-operation in Europe, <http://www.osce.org/odihr/115605?download=true>

57. ”56,5 posto ispitanih u BiH: ‘Homoseksualnost treba lijeciti’” (56,5 percent of the interviewed in BiH: “Homosexuality should be treated”), Radio Sarajevo 131218, <http://www.radiosarajevo.ba/novost/135258/565-posto-ispitanih-u-bih-homoseksualnost-treba-lijeciti>

58. TV OBN 25 September 2008 (i Queer Sarajevo report; <http://www.queer.ba/qsf-en.htm>)

59. Dnevni Avaz, September 2008 (i Queer Sarajevo report; <http://www.queer.ba/qsf-en.htm>)

60. ”Haos u Sarajevu: Predraga Azdejkovica napalo 20 maskiranih napadaca!” (Chaos in Sarajevo: 20 masked assailants attacked Predrag Azdejkovic), Hronika, Kurir 140201, <http://www.kurir-info.rs/haos-u-sarajevu-predraga-azdejkovica-napalo-20-maskiranih-napadaca-clanak-1208811>

61. ”Kako je bit homoseksualac u Banjaluci?” (What is it like being homosexual in Banja Luka?), Buka, kommentar lämnad 130801, <http://www.6yka.com/novost/41930/kako-je-biti-homoseksualac-u-banjaluci->

62. LGBT rights in Bosnia and Herzegovina, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/LGBT_rights_in_Bosnia_and_Herzegovina

Legal summary in details on Bosnia-Herzegovina, ILGA Europe, http://www.ilga-europe.org/home/guide_europe/country_by_country/bosnia_herzegovina/legal

LGBT rights in Croatia, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/LGBT_rights_in_Croatia

Legal summary in details on Croatia, ILGA Europe, http://www.ilga-europe.org/home/guide_europe/country_by_country/croatia/legal

LGBT rights in Serbia, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/LGBT_rights_in_Serbia

Legal summary in details on Serbia, ILGA Europe, http://www.ilga-europe.org/home/guide_europe/country_by_country/serbia/legal

63. ”Zajovic o slucaju ‘Pocuca’: Pretnje iz institucija nismo imali ni devedesetih” (Zajovic on the Pocuca case: Not even in the nineties did we receive threats from the institutions), Radoja, KontraPress 140328, <http://kontrapress.com/clanak.php?rub=Drustvo&url=Zajovic-o-slucaju-Pocuca-Pretnje-iz-institucija-nismo-imali-ni-devedesetih>

64. Stacic, 2013, Odnos Srbije prema ekstremno desničarskim organizacijama (Serbia’s relation to extreme right organisations) Belgrade Centre for Security Policy, sid. 7

65. Batinic, 2001, Feminism, Nationalism, and War: The ‘Yugoslav Case’ in Feminist Texts, Journal of International Women’s Studies, Vol. No. 1, 1-23, sid. 9

66. ”Människorättsaktivister under hot”, Carlman, Kvinna till Kvinna 121204, <http://kvinnatillkvinna.se/blog/2010/03/23/manniskorattsaktivister-under-hot/>

Kampen mot grupper som utpekats som skadliga för nationen, är kittet som förenar Europas nationalistiska partier.

Oavsett om hotet sägs vara muslimer (Sverigedemokraterna, franska Nationella fronten och österrikiska FPÖ), eller romer och judar (ungerska Jobbik), eller hbtq-personer (i stort sett

samtliga) är budskapet att det egna folket behöver försvaras mot dessa farliga krafter.

Att få nationens kvinnor att föda fler barn är en populär lösning bland partierna. Men när det gäller politik för att skapa lika rättigheter och möjligheter för alla oavsett kön, är ointresset kompakt.

Text: Annika Hamrud

NATIONALISM IN JÄMSTÄLLDHET UT

Ungern och Jobbik

Under de första 20 åren efter kommunismen styrdes Ungern av växlande liberala och socialistiska regeringar. Sedan 2010 har Fidesz-Ungerska medborgarunionen haft makten i landet, med en tvåtredjedels-majoritet i parlamentet. Fidesz var tidigare ett liberalt parti, men genomförde steg för steg stora interna förändringar. Nu agerar partiet för att återupprätta landets stolthet och ändra synen på historien och kan inte längre betecknas som liberalt, utan starkt nationalistiskt. Gator får nya namn, kulturinstitutioner får nya chefer. Allt i nationens namn.¹

Fidesz har också genomfört flera reformer av styrelseskicket. Med sin tvåtredjedels-majoritet har partiet infört en ny konstitution, som man dessutom gjort ett flertal ändringar i bara under de senaste två åren.²

Enligt konstitutionen kan nu åsiktsyttringar som anses skada den ungerska staten förbjudas och politiska kampanjer får endast förekomma i statliga medier. Grundlagsändringarna har också medfört förändringar i synen på familjen. Konstitutionen definierar nu begreppet familj till att enbart innefatta en heterosexuell kärnfamilj med barn, vilket utesluter samkönade äktenskap. Dessutom har synen på abort lagts in i konstitutionen. Grundlagen slår nu fast att livet startar vid befruktningen.

Konstitutionen saknar förbud mot

diskriminering på grund av ålder och sexuell läggning. Negativ särbehandling utifrån dessa kriterier är alltså inte uttryckligen okonstitutionellt, trots att Ungern har godkänt EU:s direktiv om diskriminering.³

Trots att en konstitution ska vara överordnad lagarna har inte exempelvis abortlagen ändrats och i praktiken har aborträtten inte inskränkts. Detsamma gäller för diskrimineringslagarna som fortfarande finns kvar.

Ungern har fått mycket stark kritik från EU-parlamentet för sina grundlagsändringar och för att man försämrat tydligheten gällande grundläggande rättigheter genom att koppla dem till skyldigheter, liksom av Venedig-kommissionen, som är Europarådets organ för konstitutionella frågor.

Landet har också tagit det anmärkningsvärda beslutet att etniska ungrare som bor i andra nationer får rösta i det nationella valet i Ungern. Ungern har en majoritetsbefolkning som talar ungerska och som kan spåra sina ungerska rötter många århundraden tillbaka. Men etniska ungrare bor inte bara i staten Ungern utan även i grannländerna. Om man kan visa att man är etnisk ungrare är det nu alltså tillräckligt för att ha rösträtt i staten Ungern.

Trots alla dessa förändringar beskrivs inte Fidesz som ett högerextremt parti

– mycket beroende på att det i Ungern finns många extrema mindre partier, som även är våldsamma. Ett av partierna har vuxit och tagit sig in i parlamentet. Rörelsen för ett bättre Ungern, känt under namnet Jobbik, är ett nationalistiskt parti som i april 2014 gick framåt för tredje valet i rad och enligt preliminära siffror fick 20,5 procent av rösterna.

Jobbik grundades 2003 av en grupp unga konservativa universitetsstudenter som reagerade mot den ekonomiska liberaliseringen av Ungern. Partiet uttrycker ett starkt motstånd mot den globala kapitalismen. Man vill att ekonomin ska stå under statlig kontroll och man visar föga respekt för det parlamentariska systemet.

Jobbik beskriver sig som ett principfast, konservativt, radikalt patriotiskt och kristet parti. Målet är, säger man, att försvara ungerska värden och intressen och partiet säger sig stå upp mot alla försök att underminera nationen som grunden för människans gemenskap.⁴

Partiet är antiziganistiskt och antisemitiskt och har en stark ledare i Gábor Vona, som 2007 också startade en parallell organisation – Det ungerska gardet – en paramilitär grupp som utnämnt sig själva till en slags gendarmer. Efter att gardet förbjudits 2009 bildades det Nya ungerska gardet (Új Magyar Garda), som i princip är samma organisation. Gardet

Det ungerska antisemitiska partiet Jobbik säger sig vilja försvara ungerska värden.

Foto: ATTILA KISBENEDEK/TT

klär sig i uniformer som påminner om de ungerska pilkorsarna, en fascistisk milis som samarbetade med nazisterna under andra världskriget och dödade tiotusentals judar.⁵ 2011 anlände Gábor Vona till parlamentet klädd i gardets uniform och förklarade att det var en protest mot den försämrade säkerheten i landet.⁶

Männen i Nya ungerska gardet ordnar marscher genom romska stadsdelar. På en del av paramilitärernas ryggar står det "Csendörség".⁷ Så hette den landsortsmilis som spelade en viktig roll i deporteringen av judar under andra världskriget. Jobbiks vice ordförande Murányi Levente ser positivt på Csendörség:

– Csendörség var nyttiga och effektiva. På den gamla goda tiden tog de den som begått något brott till polisstationen och klädde upp honom. Det var mer effektivt mot kriminaliteten än långdragna rättsprocesser och sådana tag behöver vi igen.⁸

En av Jobbiks parlamentsledamöter krävde förra året en utredning av vilka

som är judar i parlamentet.⁹ Det finns dock inga tecken på att Jobbik kommer att följa i det antimuslimska spår som flera av Europas högerpopulistiska partier tagit.

Familjen är mycket central för partiet, som oroar sig för att färre etniska ungrare föds och att moralen i landet sjunker. Jobbik beskriver i sitt partiprogram att det finns en demografisk kris, att befolkningen krymper, födsloften är för låga och många ungrare lämnar landet.

Med en tydligt konservativ familjepolitik vill partiet få fler etniska ungrare att skaffa fler barn. Den heterosexuella kärnfamiljen ska sättas i centrum. En särskild familjeskattelagstiftning ska införas som ska stötta såväl hemmamammor som arbetande mödrar. Skatten ska dessutom sänkas för familjer för varje ytterligare barn som föds vilket förväntas uppmuntra kvinnor att stanna hemma med barnen och ta hand om sina föräldrar när de blir gamla.

I ett lagförslag från 2012 krävde parti-

et fängelsestraff för "sexuellt avvikande beteenden" och för personer som offentligt sprider vad partiet kallar homosexuell propaganda.¹⁰

Jobbik anser att abort enbart ska vara tillåtet av medicinska skäl och efter våldtäkt eller incest.

Familjepolitiken är en logisk följd av Jobbiks sätt att se på Ungern och ungrarna. Och även om partiet inte talar om raser så är det tydligt att det gör skillnad mellan folk och att etniska ungrare ska ha en särställning i Ungern. Kvinnans roll är moderns, hon ska föda och uppfostra nya ungrare. Skattepolitiken i kombination med en förskjutning av värderingar ska förmå kvinnorna att stanna hemma och få många barn.¹¹

Partiet har mycket få kvinnliga politiker. Det skiljer dem dock inte från de flesta övriga ungerska partierna. I hela det ungerska parlamentet är endast nio procent av parlamentarikerna kvinnor.

Jobbik illustrerar hur svårt det kan vara för högerextrema partier att samarbeta i Europa. I nuläget tillhör partiet

inte någon grupp i EU-parlamentet, men efter valet 2005 fanns där en grupp av högerextrema partier som gick under namnet "Identitet, tradition och suveränitet". Gruppen bröt dock samman efter bara några månader när en italiensk medlem förolämpade en rumänsk kollega. I det gemensamma program som gruppen tog fram innan sammanbrottet, enades medlemspartierna bland annat om att värna "traditionella värden".¹²

Trots problemen fortsatte Jobbik sträva efter samarbete och 2009 skapades på partiets initiativ en fempartisammanslutning (Alliance of European National Movements, AENM) där dock inte alla hade plats i EU-parlamentet. Partierna var Jobbik, franska Nationella fronten, Italiens Fiamma Tricolore, svenska Nationaldemokraterna och belgiska Nationella fronten.¹³ De fem partierna signerade ett niopunktersprogram som bland annat handlade om "traditionella värderingar" för att stärka familjer och lösa det demografiska underskottet samt krav på att Europa skulle skyddas mot religiös, politisk och ekonomisk imperialism.¹⁴

Men 2011 lämnade den största medlemmen, franska Nationella fronten, gruppen när dess partiledare Marine Le Pen gick med i sammanslutningen European Alliance for Freedom, EAF.¹⁵ Till dess medlemmar hör även Kent Ekeröth från Sverigedemokraterna.

Tillsammans med Geert Wilders nederländska Frihetsparti har Marine Le Pen på senare tid tydligt uttalat att de inte kan tänka sig att samarbeta med det antisemitiska Jobbik. Jobbik slår tillbaka och hävdar att de numera inte har någonting gemensamt med Nationella fronten förutom kritiken mot EU. Jobbik säger att Nationella fronten och de andra partierna har blivit liberala. Ungern har ingen stor flyktinginvandring

och få muslimer och Jobbik har inte heller mycket gemensamt med de andra partiernas invandrings- och muslimfiendlighet.¹⁶

I den ungerska politiken är det tydligt var Jobbik står i frågor som rör kvinnor och jämställdhet. Men när man tittar på hur partiet röstar i EU-parlamentet är det svårare att förstå partilinjen. Faktum är att Jobbik flertalet gånger har röstat för förslag som har en positiv inverkan på kvinnors rättigheter. När det handlar om förslag om jämställda styrelser och lika lön har partiet röstat med parlamentsgruppen Europeiska folkpartiet, där svenska kristdemokrater och moderater ingår. Detta i motsats till hur partier som Nationella fronten, Österrikiska Frihetspartiet FPÖ och Dansk folkeparti har röstat.

När det kommer till att stärka invandrade kvinnors rättigheter röstar dock Jobbik alltid nej. Partiet stödjer heller aldrig några som helst rättigheter för homo-, bi-, trans- och queerpersoner (hbtq).¹⁷

Att Jobbik varken röstar mot stärkta rättigheter för kvinnor, eller lägger ner sina röster som andra EU-skeptiska partier ofta gör, kan bero på deras parlamentsledamot Krisztina Morvai.

Trots att Krisztina Morvai inte är medlem i partiet är hon förutom EU-parlamentsledamot även partiets presidentkandidat.¹⁸ Morvai är jurist och har undervisat på universitet i USA och representerat Ungern i FN:s kommitté som granskar hur länderna följer Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW). Hennes forskningsområde är bland annat abort, brottsoffer, hiv-positivas rättigheter, barnmisshandel och sexuellt utnyttjande, prostitution, diskriminering och mäns våld mot kvinnor. Hon har också arbetat för Europarådet för mänskliga rättigheter. Paradoxalt nog är hon samtidigt uttalad antisemit och en pro-ungersk nationalist.

Österrike och FPÖ

En entusiastisk publik svingar rödvita flaggor och skriker som om det vore Eurovisionsfinal. Det är full rulle på Frihetspartiet (Freiheitliche Partei Österreichs), FPÖ:s, möten. Ledaren Heinz-Christian Strache, känd som HC, turnerar tillsammans med det österrikiska dansbandet John Otti band, som spelar partiets senaste signaturmelodi "Liebe ist der Weg" (Kärlek är vägen) som är en kärlekssång till honom själv.¹⁹

Utanför festivalområdet där partiets massmöte hålls, står motdemonstranter-

na. De har sina egna ramsor som handlar om att HC Strache och hans parti är nazister.²⁰

På Youtube kan man lyssna på HC Straches budskap mer direkt. I skinnjacka, hörlurar och mörka glasögon rappar han till en slags ompa-reggea med techno-inslag.²¹ Han klagar på regeringen och Bryssel, på de gröna och socialdemokraterna och uppmanar: "Ställ dig upp om du är för Heinz-Christian Strache".

Österrike är ett katolskt och konservativt land där kvinnor oftast sköter hem och barn. På senare år har fler kvinnor börjat arbeta, men en hög andel jobbar deltid för att också hinna med hemmet.²² Österrikarna går i pension tidigare än i många andra EU-länder och födelsetalen är låga. Skolsystemet är gammalmodigt och bygger på att mamman finns hemma och lagar lunch och hjälper till med läxor på eftermiddagarna.

Frihetspartiet, FPÖ, grundades 1956. Friedrich Peter, före detta medlem i det tyska nazistpartiet NSDAP och frivillig i nazistiska säkerhetsstyrkorna Waffen-SS, var partiets ordförande åren 1958-1978.

Jörg Haider blev partiledare 1986 och med honom kom FPÖ:s framgångar. Han blev snabbt guvernör i den österrikiska delstaten Kärnten, men 1991 tvingades han avgå från sin post efter att ha uttalat sig positivt om nazisternas arbetsmarknadspolitik.²³

I valet 1999 fick FPÖ 27 procent av rösterna och det konservativa Österrikiska folkpartiet, ÖVP, bjöd in FPÖ till en regeringskoalition. Detta fick stor uppmärksamhet i Europa och ledde till att EU införde sanktioner mot Österrike, eftersom man ansåg att den österrikiska regeringen legitimerade högerextremismen i Europa. Regeringstiden var inte framgångsrik för FPÖ som vid valet 2002 backade stort och inte fick mer än 10 procent av rösterna.²⁴

2005 plågades partiet av interna strider och Jörg Haider, som tidigare hade förlorat sin partiledarplats, bildade partiet Alliansen för Österrikes framtid, BZÖ. I följande val gick BZÖ fram stort och tog över FPÖ:s plats som regeringspartner.

Haider dog i en bilolycka hösten 2008. Efter hans död avslöjades det att han levtt ett dubbelliv med en manlig partikamrat samtidigt som han var gift. Detta trots att han politiskt sett varit mycket negativ till alla politiska förbättringar för homosexuella.

Haider hade efterträts i sitt gamla parti av den karismatiska Heinz-Christian

● JOBBIK (Ungern)

Gábor Vona studerade till historielärare när han var med och grundade Jobbik 2003. När han var 28 år blev han dess ledare.

Samma år, 2007, grundade han Magyar Gárda – Det ungerska gardet – en paramilitär organisation som använder samma symboler som pilkorsrörelsen, vilka under andra världskriget hjälpte de tyska nazisterna att döda judar. Efter att gardet förbjöds 2009 startades Nya ungerska gardet.

I valet till EU-parlamentet 2009 fick Jobbik 14 % vilket gav dem tre platser. Partiet förväntas göra ett bra val även 2014.

HC Strache leder österrikiska FPÖ.

Foto: RONALD ZAK/TT

Strache. Strache har förändrat FPÖ. Han vill att partiet ska framstå som Israelvänligt och inriktar sig istället på att varna för den muslimska invandringen. Många bedömare menar att partiet under hans ledning blivit mer extremt i sin retorik.

Ompaketeringen från att ha varit ett nazianstrukt parti till att bli ett invandringsfientligt och framför allt anti-muslimskt parti – samma ompaketering som franska Nationella fronten och Sverigedemokraterna arbetar på – har inte alltid fungerat för FPÖ. De antisemitiska dragen och en tveksamhet till att helt ta avstånd från nazismen finns fortfarande kvar.²⁵ Strache har flera gånger uppmärksammats för sin antisemitism och för att ha hyllat nazistiska veteraner från andra världskriget.

Straches viktigaste frågor inför valet i Österrike 2013 var att förbjuda moskéer, minareter och muslimska kvinnors huvuddukar. Han vill även förbjuda predikan på andra språk än tyska. Par-

tiet har också delat ut dataspel där man kan skjuta på moskéer, minareter och böneledare. Den regerande koalitionen mellan socialdemokrater och konservativa behöll med liten marginal sin majoritet i valet, men stödet för dessa två tidigare helt dominerande partier är nu rekordlågt. Valdeltagandet gick också i botten. FPÖ fick över 20 procents stöd medan BZÖ förlorade stort.²⁶

Kvinnor och familjefrågor tar ingen större plats i Straches retorik. Men med utgångspunkt i sin islamofobi, som oftast riktas mot den turkiska minoriteten i landet, hävdar FPÖ i kampanjer att man stödjer kvinnors rättigheter. Detta handlar egentligen om att lyfta fram vad partiet anser kan hända om den fortsatta invandringen av turkar inte stoppas. FPÖ varnar för att Österrike "islamiserar" och att detta kommer att drabba österrikiska kvinnor.²⁷

FPÖ har i en handbok beskrivit hotet från muslimer som demografiskt, man säger att muslimska kvinnor föder för

● FPÖ (Österrike)

FPÖ leds av Heinz-Christian Strache, kallad HC Strache.

Partiet är starkt negativt till invandring, förutom att HC Strache uttryckt sig positivt om Serbien varifrån många invandrare kommit till Österrike. FPÖ har starka band till belgiska Vlaams Belang liksom även Dansk folkeparti och Sverigedemokraterna. På senare tid har banden till franska Nationella fronten stärkts.

FPÖ är landets tredje största parti med 40 av 183 mandat i Nationalrådet.

Inför EU-parlamentsvalet visar opinionsundersökningar höga siffror för FPÖ.

många barn men även att barn till österrikiska kristna kvinnor kommer att omvändas till muslimer om man inte lyckas stoppa invandringen. FPÖ hävdar vidare att hälften av alla barn i Österrike kommer att vara muslimer år 2050.

För att lösa de demografiska problem som FPÖ anser att Österrike har, förordar partiet en aktiv familjepolitik för österrikarna. I partiprogrammet kan man läsa att familjen är ett partnerskap mellan en man och en kvinna med gemensamma barn, en naturlig kärna som håller ihop ett väl fungerande samhälle och gör det uthålligt. Argumentationen är klassisk nationalistisk. Män och kvinnor ska inta olika positioner i nationen.²⁸

FPÖ vill att det stöd som nu går till barnomsorg istället ska gå till familjerna så att en förälder kan ta hand om barnen fram till skolstart – ett förslag som, med tanke på att så många österrikiska kvinnor redan är hemmafruar, antagligen skulle leda till ännu färre yrkesarbetande kvinnor. Att partiet inte vill bygga ut förskolan handlar dels om dess libertarianska ideologi om så lite statlig inblandning som möjligt, men också om dess nationalistiska syn på en traditionell familjebildning.

Aborter är tillåtna till och med vecka tolv i Österrike. Därefter krävs särskilt tillstånd. Men i realiteten är det i stora delar av landet svårt att få göra abort eftersom läkare har rätt att vägra att utföra ingreppet med hänvisning till samvetsfriheten. Aborter täcks heller inte av sjukförsäkringen.

FPÖ gör sin egen tolkning av lagen och menar att aborter egentligen är olagliga, men att det inte är straffbart att genomgå en abort. FPÖ vill att de allmänna medel som används för aborter istället ska användas för att uppmuntra kvinnor till att föda barnen och behålla dem.²⁹

I Europaparlamentet röstar FPÖ oftast

ra!

Nationella frontens ledare Marine Le Pen jämför sig gärna med Frankrikes nationalhelgon Jeanne d'Arc.

Foto: JOEL SAGET/TT

på samma sätt som franska Nationella fronten. Dessa två partier stödjer inga förslag som syftar till att stärka kvinnors eller hbtq-personers rättigheter. De röstar antingen emot, lägger ner sin röst eller avstår från att rösta.³⁰

Frankrike och Nationella fronten

Frankrike är i vissa avseenden ett konservativt land, där alla partier från vänster till höger har drag av protektionism. Samtidigt är skillnaderna mellan vänster och höger tydliga. För att förstå fransk politik bör man också komma ihåg att Frankrike en gång var världens näst största kolonialmakt, och bland annat hade Algeriet, Marocko, Tunisien och Vietnam under sig.

Nationella fronten (Front National) var från början ett valförbund som samlade den spretiga extremhögern i Frankrike. Fronten bildades 1972 av Jean-Marie Le Pen, veteran från Algeriet-kriget. I ledningen för partiet satt nazianstrukna personer som hade arbetat för Vichy-regeringen, som ledde landet under den tyska ockupationen under andra världskriget, eller för det nazistiska säkerhetsförbundet Waffen-SS. Inom partiet fanns länge både de som ville arbeta parlamentariskt och de som ville se ett

våldsamt övertagande av makten. Med tiden blev Nationella fronten dock alltmer parlamentariskt och dessutom helt och hållet personifierat av sin dåvarande ledare Jean-Marie Le Pen.

Partiet har i alla år varit fientligt mot invandring. Invandrare har beskyllts för hög brottslighet och arbetslöshet, för att sprida aids och för att underminera den franska kulturen. Nationella fronten vill att de fria marknadskrafterna ska styra i Frankrike, men är samtidigt protektionistiskt, anti-globalistiskt och anti-amerikanskt. Partiets nationalistiska ideologi leder till ett starkt betonde av traditionen och att det är viktigt att barn uppfostras till att bli goda fransmän.

Jean-Marie Le Pen har flera gånger dömts för uttalanden där han förnekat och förringat Förintelsen. Han har också sagt att "raser är inte lika mycket värda".³¹

Nationella fronten är väletablerat, men har samtidigt aldrig accepterats av övriga partier i landet som i över 200 år har haft mottot: "Frihet, jämlikhet, broderskap". Först i och med att Jean-Marie Le Pens dotter, Marine Le Pen, tog över partiledarskapet har partiet börjat tala om "republiken Frankrike", vilket innebär att det accepterar idéerna från den

franska revolutionen. Under många år har Nationella fronten haft ett stöd på omkring 15 procent av rösterna och ibland över 20 procent i lokala val.

Marine Le Pen säger sig ha rensat ut antisemitismen i partiet. De som ställer upp i val för Nationella fronten och tidigare har varit exempelvis Förintelsen-förnekare måste garantera att de inte kommer att uttala sådana åsikter.

Marine Le Pen har i viss mån lyckats ompaketera partiets budskap utåt men hennes nya fokus, på muslimer, har lett till att hon åtalats för hets mot folkgrupp. Detta efter att hon jämställt muslimska bönestunder på franska gator med den nazityska ockupationen under andra världskriget.

Det franska systemet med majoritetsval i enmansvalkretsar missgynnar Nationella fronten, som i de flesta val inte fått några ledamöter i Nationalförsamlingen. Marine Le Pen var i senaste valet 2012 nära att vinna sin valkrets, men istället lyckades hennes systerdotter Marion Maréchal-Le Pen bli en av partiets två ledamöter i den nuvarande Nationalförsamlingen.

Nationella fronten är ett nationalistiskt parti som vill att franska kvinnor ska föda fler franska barn. Partiet

● NATIONELLA FRONTEN (Frankrike)

Partiets grundare Jean-Marie Le Pen lämnade 2011 över ledarskapet till sin dotter Marine Le Pen.

Nationella fronten fick 13,6% i första omgången av valet till Nationalförsamlingen 2012, men vann sedan bara två av enmansvalkretsarna. I presidentvalet samma år fick Marine Le Pen 17,9%. I det senaste lokalvalet gjorde partiet stora framsteg, trots att det inte deltog i så många kommuner.

I opinionsundersökningar inför valet till EU-parlamentet 2014, ligger Nationella fronten högst bland de franska partierna. Utifrån dessa siffror skulle partiet få 20 mandat (av 766), jämfört med nuvarande 3.

franhäver i sitt parti-program familjen som samhällets grundpelare. Familjen ska skyddas, värderas och bevaras. Med familj menar Nationella fronten den heterosexuella kärnfamiljen, med en mor som arbetar i hemmet och tar hand om barnen och en far som lönearbetar. Föräldrarna ska dessutom ha franska rötter.

Nationella fronten oroar sig över att det föds för få barn i landet. I sitt parti-program skriver man att nativiteten är 2,02 barn per kvinna totalt, och 1,8 barn per "fransk" kvinna. Fransk är man, enligt Nationella fronten, om man varit det i flera generationer eller gjort sig förtjänt av att vara medborgare i landet.

Partiet kritiserar landets senaste regeringar för att ha fört en politik som motverkar snarare än uppmuntrar familjer att skaffa barn. Kritiken riktar sig mot att Frankrike delvis tagit bort sambeskattningen av par och höjt pensionsåldern, vilket Nationella fronten särskilt menar har drabbat franska kvinnor med fler än tre barn. Sambeskattning gör det mer lönsamt för en familj att en i paret arbetar och den andra är hemma, medan särbeskattning uppmuntrar båda föräldrarna att arbeta.

Nationella fronten vill också införa ett vårdnadsbidrag för att få en förälder att vara hemma med barnen. Detta står i stark kontrast mot den gratis allmänna förskola som många franska barn annars går i idag. Vårdnadsbidraget skulle motsvara 80 procent av minimilönen i tre år från att man får sitt andra barn, för tredje barnet skulle man få motsvarande bidrag i fyra år. Föräldrar som väljer vårdnadsbidrag skulle få en särskild juridisk och social status, som innebär rätt till yrkesutbildning för den hemmavarande föräldern när barnen börjar

skolan. Förslaget inbegriper också ett särskilt socialt skydd som faller ut även om man inte yrkesarbetar och kvinnor som uppfostrat minst tre barn ska ha rätt att gå i pension tidigare.

Även barnbidraget ska uppmuntra franska familjer att skaffa fler barn. Barnbidraget anser Nationella fronten ska ges endast till familjer där minst en förälder är "fransk". Familjer där både mannen och kvinnan har utländsk bakgrund ska inte få barnbidrag. Bidraget ska också höjas, men föräldrarna förutsätts då ta ansvar för barnen. Om de missköter sig ska barnbidraget helt eller delvis dras in, efter domstolsbeslut. Nationella fronten beskriver i sitt parti-program ett allmänt moraliskt förfall i samhället. Man menar att kärnfamiljerna har förstörts och att det saknas tydliga gränser.

Inför valet 2012 uppstod en infekterad debatt i Frankrike om vad som kallades "bekvämlighetsaborter". Det påstods att kvinnor använder abort som preventivmetod och Nationella fronten ansåg att dessa inte skulle betalas av allmänna medel.

Debatten initierades i en tv-sändning av partiets vice ordförande Louis Aliot, som också är gift med Marine Le Pen. I en påföljande diskussion förklarade han att när abort används istället för preventivmedel ska den inte betalas av det allmänna. Han ställde också äldres vårdbehov mot kostnaderna för aborter.³²

Trots kritiken försvarar Marine Le Pen den franska lagen som ger kvinnor rätt till fri abort fram till 22:a veckan. Samtidigt har hennes far Jean-Marie Le Pen, uttryckt starkt stöd för förslaget till nya restriktiva abortlagar i Spanien.³³

Effekten av partiets dubbla position är att Nationella fronten lyckas locka kvinnliga väljare som inte vill att abort ska förbjudas, samtidigt som de inte stöter bort abortmotståndarna.

Våren 2013 röstade Frankrike igenom en lag som ger samkönade par rätt att gifta sig och adoptera barn. Marine Le Pen menar att kampen mot lagen måste fortgå så att den rivs upp. Hon beskriver homosexuellas rättigheter som en del av genuseder som – likt "så mycket annat ont" – kommer från USA.³⁴ Homosexuella får ha sitt privatliv men det ska inte "manifesteras", menar hon. Hon är dock inte ensam om dessa idéer. Förra året hölls stora marscher i Paris mot samkönade äktenskap och i år har samma grupper reagerat starkt på ryk-

ten om att skolelever ska lära sig om jämställdhet och genus. Ytterligare ett flertal demonstrationer med upp till en miljon deltagare har hållits. Förutom homoäktenskap är demonstranterna motståndare till aborter, genusteorier och pappaledighet – ofta som en reaktion mot den socialistiske presidenten François Hollandes politik. Många medlemmar i Nationella fronten har gått med i demonstrationerna, men partiet har inte deltagit officiellt då det inte har varit välkommet. Trots det har Marine Le Pen kunnat rida på den konservativa protestvågen. I lokalvalen i mars gick partiet starkt framåt och vann borgmästarval i elva kommuner.

Marine Le Pen har en vision om att kunna påverka EU:s politik genom att bilda en stark nationalistisk grupp i EU-parlamentet med partier från många länder.³⁵ Blir detta verklighet kan man utifrån de aktuella partiernas program utgå ifrån att gruppen kommer att vara motståndare till reformer för kvinnors och hbtq-personers rättigheter. Hittills har Nationella fronten varit mycket negativt till alla förslag som syftat till att stärka rättigheter för hbtq-personer, liksom till frågor gällande sexualundervisning och fri abort.³⁶

Nederländerna och Frihetspartiet PVV

Nederländerna är liksom Frankrike ett land med en kolonial historia. Den största kolonin Indonesien, som blev fritt från Nederländerna 1945, har världens största muslimska befolkning. Det finns en stor indonesisk minoritet i Nederländerna.

På 1980- och 1990-talen fanns det flera högerextrema partier i Nederländerna. Under den här tiden var gränsen skarp i politiken. De etablerade partierna ville inte ha någonting alls att göra med nationalistiska eller högerpopulistiska partier. Dessa kopplades samman med de inhemska nazistiska förrädare som fanns under andra världskriget.

Ett helt nytt kapitel för Nederländerna inleddes med en sociologiprofessor och kolumnist som hette Pim Fortuyn. Fortuyn var öppet homosexuell och argumenterade mot mångkultur, invandring och islam. Efter att ha fått stor uppmärksamhet i media bildade han i februari 2002 partiet Pim Fortuyns lista, PFL. Hans popularitet växte mycket snabbt under den vårens valrörelse.

När han kort före valet mördades fick

partiet än större uppmärksamhet. I valet blev PFL näst största parti och tog plats som del av en koalitionsregering. Men utan sin ledare tog det inte lång tid innan PFL sprack. Det ledde till att även regeringen föll ihop och det blev nyval. PFL hamnade i opposition och tynade sedan bort.

Vid samma tid fanns två parlamentsledamöter som även de utmärkte sig genom att kritisera islam: Geert Wilders och Ayaan Hirsi Ali från det liberal-konservativa Folkpartiet för frihet och demokrati, VVD. Ayaan Hirsi Ali blev känd för sitt starka engagemang mot könsstämpning och tvångs gifte. Hon gjorde flera kontroversiella uttalanden om islam och producerade tillsammans med filmaren Theo van Gogh en kortfilm som många muslimer världen över uppfattade som kränkande. Några månader efter premiärvisningen blev Theo van Gogh mördad och Ayaan Hirsi Ali mordhotad. Mördaren visade sig vara en radikal islamist. Ayaan Hirsi Ali har idag lämnat Nederländerna och lever i USA.

Geert Wilders hamnade under samma tid i strid med sitt parti, bland annat angående Turkiets EU-ansökan. Han blev

politisk vilde i parlamentet och bildade 2006 Frihetspartiet, PVV,³⁷ som redan samma år fick 15,9 procent i valet och nio mandat i senaten. Partiet har dock bara en medlem och det är Geert Wilders. Han väljer ut personer som får sitta i parlamentet som representanter för PVV, men ingen av dem får bli medlem i hans parti.

Geert Wilders blev också han internationellt känd genom en film, *Fitna*, som lades ut på internet 2008. Filmen är 17 minuter lång och driver tesen att islam uppmuntrar till terrorism, antisemitism, våld mot kvinnor och våld mot och underkastelse av icke-troende och homosexuella.³⁸

Fitna ledde till stor upprördhet i den muslimska världen och nederländska företag utsattes för bojkotter. Wilders åtalades för hets mot folkgrupp i Nederländerna. När han 2009 bjöds in till Storbritannien av partiet United Kingdoms Independence Party, UKIP, förvägrades han inträde till landet eftersom brittiska myndigheter ansåg att han uppmuntrade till hat. 2010 bjöd UKIP in honom på nytt, och denna gång tilläts han resa in och kunde visa sin film i överhuset.³⁹

● PVV (Nederländerna)

Frihetspartiet, PVV, grundades av Geert Wilders och han styr sedan dess i princip partiet ensam som dess enda medlem. I PVV:s partiprogram nämns inga familje-frågor eller jämställdhetsfrågor. En mening sammanfattar hbtq-politiken: "Homosexuella ska skyddas mot islam".

PVV har i opinionsmätningarna inför EU-parlamentsvalet varit i ledning, men stödet för Geert Wilders är nu i gungning.

2011 friades Geert Wilders även för åtalet om hets mot folkgrupp i Nederländerna.

Wilders är i grunden libertarian. Han vill att staten ska ha så lite som möjligt att göra med landets ekonomi och människors liv. Som libertarian säger han sig kämpa för yttrandefriheten som han menar ska vara maximal. Samtidigt driver han en kamp för att förbjuda *Koranen* i Nederländerna. Han likställer islam med nazismen och menar att eftersom *Mein Kampf* är förbjuden ska även *Koranen* vara det.

Wilders fokuserar på två frågor: anti-islam och anti-EU. Han har en tydlig agenda som bygger på Eurabiateorin⁴⁰ och hävdar att det finns en muslimsk plan att

Nej tack till EU och islam,
säger Geert Wilders, ledare
för nederländska PVV.
Foto: JENNY ELIASSON/EXPO

ta över hela Europa så att man kan införa sharialagstiftning. Det enda som sägs om kvinnor i PVV:s partiprogram är att partiet vill införa en skatt som ska betalas av kvinnor som bär huvudduk. Skatten kallas "kopvoddentax" – som kan översättas med "huvudtrase-skatt".⁴¹

I förhandlingarna som hölls för att Wilders skulle stödja den förra nederländska regeringen, ställde han krav på ett totalförbud för burka och nikab samt förbud mot dubbelt medborgarskap. Koalitionspartierna gick med på detta, men när regeringen sedan inte höll genomfördes förslagen aldrig.

Nederländerna har sedan länge uppfattats som ett land med hög tolerans gentemot minoriteter, och ofta jämförts med Danmark och Sverige, som också enligt OECD (Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling) är toleranta länder.⁴² Forskningen visar att Nederländerna generellt inte blivit ett mer intolerant land. Däremot är toleransen – till skillnad från de flesta andra länder – högre för hbtq-personer än för invandrade. Geert Wilders beskriver det som att man i Holland har slutat att vara tolerant mot de intoleranta.⁴³ Andra bedömare beskriver en utveckling där den tidigare så starka gräns som fanns mellan högerextrema och övriga partier inte längre upprätthålls. Wilders och PVV har istället fått inverkan på den nederländska politiken. En tydlig följd är en mer restriktiv migrationspolitik.

Nederländerna anses i olika undersökningar ha Europas bästa jämställdhet. Detta gäller utbildning och politiskt deltagande, våldet mot kvinnor är lägre och man har lägst antal tonårsgraviteter och tonårsaborter.

Samtidigt är många nederländska kvinnor fortfarande inte ekonomiskt oberoende. En stor del av dem har in på 2000-talet varit hemma med sina barn och i konservativa delar av landet är det fortfarande så. Olika satsningar har lett till att förvärvsfrekvensen bland kvinnor ökat, men de arbetar i mycket stor utsträckning halvtid. Därför är kvinnorna också beroende av en makes inkomst. Barnomsorg är dyrt, men även när barnen börjat skolan arbetar mamman deltid.⁴⁴

Det är mot bilden av ett relativt jämställt Nederländerna som Geert Wilders målar upp hotet från islam. Så kan förslag som i praktiken begränsar muslimska kvinnors frihet, paketeras som ett försvar för liberala värden.

Geert Wilders gör nu karriär världen över som antimuslimsk agitator. Han

reser ständigt och är ofta talare vid olika konferenser och arrangemang. 2012 var han i Sverige, hitbjuden av den antimuslimska organisationen Tryckfrihetssällskapet i Malmö. Besöket ledde till våldsamma protester och ett stort polispådrag.

Wilders är en stor beundrare av Israel, som han besöker ofta. Han har tidigare tagit avstånd från Nationella frontens förre ledare Jean-Marie Le Pen och FPÖ:s tidigare ledare Jörg Haider och kallat dem fascister.

– Jag är väldigt rädd för att jämföras med fel höger, fascisterna, sa Wilders i en intervju med BBC 2009.⁴⁵

Trots detta har han nu slagit sig ihop med just dessa partier. Tillsammans med Nationella frontens Marine Le Pen meddelade Wilders i november 2013 att han siktar på att bilda en ny grupp i parlamentet. Nationella fronten och PVV har bjudit in österrikiska FPÖ, belgiska Vlaams Belang och Sverigedemokraterna till denna nya grupp.⁴⁶ Målet med gruppen – för Wilders – är att arbeta emot EU.

Om man ser till hur PVV agerar i EU-parlamentet för närvarande, stöder partiet inga förslag som syftar till att stärka kvinnors eller hbtq-personers rättigheter. Förutom initiativ mot könsstämpning och annat som partiet kan sammankoppla med sin anti-islamism. Skillnaden mellan PVV å ena sidan och FPÖ och Nationella fronten å den andra är att PVV i högre grad lägger ner sina röster för att markera sitt motstånd mot att EU-parlamentet ens lyfter dessa frågor.⁴⁷ Detsamma gäller i nederländska senaten – partiet röstar alltid med de konservativa och aldrig för några progressiva förslag för kvinnors rättigheter.

Wilders ställning som "sanningssägare" i Nederländerna har på senare tid fått sig en törn. Vid ett möte efter lokalvalen i slutet av mars 2014 frågade Geert Wilders åhörarna: "Vill ni ha fler eller färre marockaner i den här staden och i det här landet?" Sympatisörerna ropade då "Färre, färre, färre". De muslimer som Wilders och hans meningsfränder har problem med tillhör inte den stora gruppen i Nederländerna som har rötter i Indonesien, utan är invandrare av första och andra generation från Marocko och Turkiet.⁴⁸

Hejaklacksramsor om att kasta ut marockaner, visade sig vara gränsen för flera av PVV:s kommunala företrädare som just hade valts och de hoppade av. Detsamma gjorde ledamöter i senaten. Vid polisstationerna har det ringlat köer

av människor som velat anmäla Wilders för rasism och stödet i opinionen har sjunkit markant.

Sverige och Sverigedemokraterna

Den svenska extremhögern hade, liksom stora delar av resten av Europas övervintrade fascister och nazister, svårt att vinna gehör för sina idéer under efterkrigstidens första decennier. De grupper som trots allt försökte, levde en tynande tillvaro. Under 1970-talets slut lanserades den rasistiska kampanjorganisationen Bevara Sverige svenskt, BSS, som ett försök att hitta en ny strategi för den marginaliserade extremhögern. Gruppens enda fokus var att rädda det svenska folket från en "förintelse". Endast "etniskt besläktade människor från kulturellt närstående länder" skulle släppas över gränsen. Adoptioner av utländska barn skulle förbjudas och abortpolitiken skulle "bli restriktivare".⁴⁹

För BSS var familjepolitiken central. Tillsammans med en radikalt förändrad migrationspolitik, var den nyckeln till nationen Sveriges överlevnad.

Inspirerad av utvecklingen i Europa, bland annat bildandet av Nationella fronten i Frankrike, växte drömmen om att starta ett parti. BSS gick i slutet av 1980-talet ihop med Framstegspartiets lokalavdelning i Stockholm och bildade Sverigepartiet. På papperet var det en logisk symbios. Framstegspartiet hade tidigare krävt såväl begränsad invandring som "rättvisa åt mannen och kvinnan tillbaka till spisen".⁵⁰ Men i praktiken blev samarbetet mindre lyckat. Sverigepartiet splittrades och BSS-fraktionen bröt sig ur och bildade 1988 Sverigedemokraterna.

Sverigedemokraterna tog sina första kommunala mandat i valet 1991, men fick konstatera att ett annat parti, Ny demokrati, sög upp väljarna ur den stora missnöjesväg som svepte över landet. Ny demokrati tog sig in i riksdagen, men ramlade ur igen i valet 1994 efter att partiets riksdagsgrupp slitits sönder av interna konflikter. Samtidigt stod Sverigedemokraterna fortsatt nära den nazistiska rörelsepartiet delvis kommit ur.

Det skulle dröja ytterligare 16 år innan ett nytt parti nådde riksdagen med löften om en begränsad invandring, men 2010 lyckades Sverigedemokraterna ta sig in. Partiet fick 5,7 procent av rösterna, vilket gav 20 mandat.

Allt tyder nu på att det kommer att bli kvar i riksdagen även efter valet hösten

2014, och att de i maj 2014 kommer att få en företrädare i EU-parlamentet.

Sverigedemokraterna har alltid varit och är fortfarande ett nationalistiskt parti med konservativ familjepolitik. Partiets kärnfrågor är att minska invandringen radikalt, motarbeta mångkultur, värna kärnfamiljen och numera även att motverka all spridning av muslimska uttryck i samhället. Partiet har framgångsrikt ompaketerat sitt budskap, men det betyder inte att de grundläggande idéerna har förändrats.

I partiprogrammet som antogs 1994 konstaterade Sverigedemokraterna att "Familjen förblir den grundläggande beståndsdel kring vilken vårt samhälle är uppbyggt". Partiet ville införa en föräldrapeng som skulle göra det möjligt för föräldrarna att vara hemma mer med barnen under de tre första åren. Samtidigt motsatte de sig en lagstiftning om pappaledighet. Ett ökat barnafödande

skulle nås genom förbättrade ekonomiska förutsättningar. Det gällde, som partiet formulerade det, att skapa ekonomiska möjligheter för arbete i hemmet. En politik vars praktiska konsekvens i större grad skulle hålla kvinnor borta från arbetslivet.⁵¹

Vid Sverigedemokraternas Landsdagar 2011 antogs ett nytt principprogram där partiet beskrivs som socialkonservativt. Tidigare hade enbart termen nationalistisk använts.⁵² Samtidigt beskriver man sig som ett mittenparti. I praktiken röstar Sverigedemokraterna oftast med den borgerliga Alliansen, men i dess hjärtefråga, invandringen, har det utslutits efter att Alliansen och Miljöpartiet gjort upp om en gemensam politik.

Sverigedemokraterna är värdekonservativt på ett sätt som inget annat riksdagsparti i Sverige. Partiet har en stark förankring i ett nationalistiskt synsätt

där kvinnan ska föra släktet vidare och i principprogrammet framkommer en mycket konservativ inställning till frågor om familjen, hbtq-personer och aborter.

Som enda parti i riksdagen vill Sverigedemokraterna sänka sista abortdatum för fria aborter till 12 veckor.⁵³ Den abortkritiska linjen drivs främst av partiets jämställdhetspolitiska talesperson Mattias Karlsson, tillsammans med riksdagsledamoten Julia Kronlid. Julia Kronlid har tidigare röstat på Kristdemokraterna och säger sig ha valt Sverigedemokraterna för att de är tydligare mot aborter och äktenskap för samkönade par.⁵⁴

Precis som andra nationalistiska partier säger sig Sverigedemokraterna vilja stärka familjerna, men en av partiets viktigaste frågor är att reducera anhöriginvandringen så att familjer inte ska kunna förenas. Man vill kraftigt minska invandringen från "kulturellt avvikande länder", med vilket menas Mellanöstern

Blandad åhörarskara
vid Sverigedemokra-
ternas partiledare
Jimmie Åkessons tal i
Almedalen 2013.
Foto: EXPO

● SVERIGEDEMOKRATERNA

Sverigedemokraterna växte långsamt under hela 2000-talet och kom 2010 in i riksdagen. Jimmie Åkesson blev medlem i partiet 1995, ordförande för ungdomsförbundet 2000 och partiledare 2005.

Den informella partiledningen anses, förutom Jimmie Åkesson, bestå av Richard Jomshof, Mattias Karlsson och Björn Söder. Sverigedemokraterna har samtidigt en bred bas och är representerade i en majoritet av Sveriges kommuner, dock med flera tomma platser.

Partiet ligger högt i opinionen och kommer med största sannolikhet in i EU-parlamentet efter valet i maj 2014.

trycker tillbaka reformer som syftar till att utjämna skillnader i mäns och kvinnors livsvillkor. Man ser inte feminismen som en väg mot jämställdhet, den är i stället ett hot.

Att Sverigedemokrater i vissa avseenden är positiva till den svenska jämställdheten hindrar inte partiet från att understryka kvinnor och mäns olikheter. Sverigedemokraterna lyfter i sitt principprogram vad de kallar "de medfödda skillnaderna mellan män och kvinnor". Dessa skillnader går bortom det som kan uppfattas med blotta ögat, skriver partiet, men de olika egenskaperna sägs komplettera varandra. När ordföranden för Sverigedemokraternas kvinnoförbund i en intervju i Sveriges Radio fick frågan om vilka dessa skillnader är, kunde hon dock inte svara.⁵⁶

Enligt principprogrammet innebär den formella jämställdheten att ingen ska särbehandlas. Till skillnad från de andra europeiska nationalistiska partier prisar Sverigedemokraterna mycket av det jämställdhetsarbete som görs i exempelvis skolorna.⁵⁷ Men samtidigt pekar de ut feminismen och genusvetenskapen som företeelser som visar på att "det har gått för långt".

Riksdagsledamoten Margareta Larsson har tidigare röstat på Kristdemokraterna. På sin blogg har hon skrivit att "könskriget" har haft "en hemsk och förödande effekt på kvinnor". Hon menar att vi har fått en falsk jämställdhet som har lett till "en omfattande slakt på varaktiga och sunda relationer".⁵⁸ Kampen för kvinnors ställning i samhället har alltså raserat den grund som nationen står på, familjen, menar Margareta Larsson.

Inom Sverigedemokratiska ungdomsförbundet, SDU, är det mer vanligt att uttala sig grovt om feminism än i moderpartiet. Medan högre företrädare talar om att feminister som håller på med

"struntfrågor" som ordet "hen" eller könsneutrala toaletter,⁵⁹ kallar SDU:are feminismen för en "avskumsvidrig ideologi".⁶⁰ SDU:s ordförande Gustaf Kasselstrand predikar öppet att det är viktigt med antifeminism, medan hans vice ordförande William Hahne nöjer sig med att twittra om vad han tycker om kvinnor med hår under armarna – något som enligt honom är "feministtrams".⁶¹ I andra sammanhang har han uttalat att problemet med Sverige och det svenska försvaret är att det är "feminiserat".⁶²

I principprogrammet låter det annorlunda. Där har kvinnan en mer upphöjd plats som varande viktig för nationens fortbestånd. Sverigedemokraterna anser att familjen är den viktigaste och mest grundläggande beståndsdel i samhället. Alla barn sägs må bäst om de lever med en mamma och en pappa och partiet vill dubblera vårdnadsbidraget från 3000 kronor till 6000 kronor. Detta ska uppmuntra till att en förälder stannar hemma och tar hand om barnen istället för att låta dem gå i förskola. Den forskning som gjorts på användningen av vårdnadsbidrag, visar att det till allra största delen tas ut av kvinnor. Bidraget är inte pensionsgrundande och studier visar att användarna löper större risk att senare ha svårt att komma tillbaka in på arbetsmarknaden.⁶³

Tidigare har Sverigedemokraterna motionerat i riksdagen för frivillig sambesättning,⁶⁴ att ett pars inkomster slås ihop och beskattas gemensamt. Nu är det främst en fråga som drivs av SDU, som hävdar att detta skulle gynna kvinnor. Sambesättning avskaffades i Sverige 1971 med argumentet att det var ett hinder, framför allt för kvinnor, att ta sig ut på arbetsmarknaden.

Jimmie Åkesson blev Sverigedemokraternas partiledare 2005 och i nuläget finns ingen inom partiet som hotar hans position. Sverigedemokraterna är uppbyggt enligt klassisk svensk föreningsdemokrati och man har representation i en stor del av Sveriges kommuner och landsting, även om många av platserna står tomma. Samtidigt är partiet toppstyrt och har till skillnad från andra partier, inför valet 2014 presenterat en enda riksdagslista för hela landet.

Sedan Sverigedemokraterna tog sig in i riksdagen 2010, har partiet etablerat sig på allvar i svensk politik. Men det lider fortfarande av samma problem som många andra likartade partier: svårigheten att locka kvinnliga väljare. Ett problem är att Sverigedemokraterna

och Afrika, eftersom man anser att denna invandring – mer än övrig – hotar den kulturella homogeniteten i Sverige. Samma idé som en gång i tiden lanserades av BSS, även om de också talade om "etnicitet". Olika ord, samma konsekvens.

Sverigedemokrater har en syn på jämställdhet som något skiljer sig från sina europeiska kusiners. Enligt flera höga företrädare i partiet är jämställdhet något typiskt svenskt som ingår i den svenska kulturen. Linus Bylund, som är Jimmie Åkessons stabschef och kandiderar till riksdagen, menar att "vi" har jämställdheten med oss från vikingatiden.⁵⁵ I den retoriken bortser man från att dagens relativa jämställdhet är ett resultat av politiska processer som ofta initierats och drivits av kvinnorörelsen. Med den utgångspunkten blir det också möjligt för Sverigedemokraterna att omfamna den svenska självbilden som ett jämställt land, medan partiet i praktisk politik

har kantats av skandaler som ger bilden av ett parti med en grabbig, kvinnofientlig jargong. Bland annat har kvinnliga politiker och tjänstemän slutat efter att ha utsatts för sexuella trakasserier.⁶⁵

Sommaren 2010 var dåvarande ungdomsförbundet ordförande och blivande ekonomiske talesperson i riksdagen, Erik Almqvist, ute på en krogrunda med den blivande medlemmen i justitiekommittén Kent Ekeröth. Tidigt på morgonen hamnade sällskapet i bråk och Erik Almqvist kallade en kvinna för "lilla horan". Efter stor press från medierna valde han att lämna riksdagen.⁶⁶

Under de senaste åren har partiledningen försökt ändra bilden av ett manligt dominerat parti. Sverigedemokraterna går bland annat till val 2014 på krav om ett stopp för delade turer inom vården,

SD-kvinnor värvar nya medlemmar på politikerveckan i Almedalen. Foto: EXPO

för att locka LO-kollektivets kvinnor.⁶⁷ Och i valet till EU-parlamentet är partiets toppnamn en kvinna: Kristina Winberg, vårdbiträde från Jönköping. En doldis i Sverigedemokraterna, som får chansen att representera partiet i Bryssel, och öppna dörrar till en väljarmålgrupp man har haft svårt att nå. I det absoluta

toppskiktet lyser dock kvinnorna med sin frånvaro. Men flera kvinnor talar för partiet, ofta som företrädare för dess kvinnoförbund.

Sverigedemokraterna har motionerat i riksdagen om att bidragen till partiernas kvinnoorganisationer ska avskaffas.⁶⁸ Samtidigt ansökte de själva om att få pengar till ett kvinnoförbund – ett förbund som påstås ha bildats enbart för att komma åt just detta bidrag.⁶⁹ Sverigedemokraternas kvinnoförbund är negativt till feminism som princip. Vid sidan om att vilja avskaffa internationella kvinnodagen 8 mars är en av de viktigaste frågorna för förbundet hedersvåld, vilket de kopplar till andra kulturer än den "svenska".⁷⁰

Överlag blir våld mot kvinnor enligt Sverigedemokraternas ideologi främst en fråga om invandring. Under valkampan-

1. "Fidesz reviderar historien", Rosenberg, Dagens Nyheter 120702, åtkomstdatum 140409, <http://www.dn.se/ledare/signerat/gastkolumnen-fidesz-reviderar-historien/>
2. "Fidesz continues to dominate Hungarian politics ahead of the country's 2014 elections", Saltman, The London School of Economics and Political Science 131210, åtkomstdatum 140410, <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2013/12/10/fidesz-continues-to-dominate-hungarian-politics-ahead-of-the-countrys-2014-elections/>
3. The Fundamental Law of Hungary, 2011, <http://www.kormany.hu/download/e/2a/d0000/THE%20FUNDAMENTAL%20LAW%20OF%20HUNGARY.pdf>
4. Officiell hemsida för Jobbik, <http://www.jobbik.com/>
5. Hate groups map, Athena Institute, <http://www.athena-institute.eu/en/map/olvas/42>
6. "Jobbik-Chef provoziert Parlament", APA, Der Standard 110214, åtkomstdatum 140410, <http://derstandard.at/1297216370779/Trug-Weste-der-verbottenen-Ungarischen-Garde-Jobbik-Chef-provoziert-Parlament>
7. "På marsch mot romerna", Dalsbro, Sidenbladh, Expo 4/09
8. ibid
9. "Ungern enas mot Jobbik", Vergara, Expo idag 121203, åtkomstdatum 140410, http://expo.se/2012/ungern-enas-mot-jobbik_5510.html
10. "Ungern präglas av homofobi och intolerans", Lundin, Svenska Dagbladet 140406, åtkomstdatum 140410, http://www.svd.se/nyheter/utrikes/ungernsvp-4-homokampanjen_3428926.svd
11. Officiell hemsida för Jobbik, http://www.jobbik.com/family_and_population_issues
12. Utskick från Europaparlamentets presstjänst 15/1 2007
13. Officiell hemsida för Nationaldemokraterna, <http://www.nd.se/vara-vanner>
14. Officiell hemsida för Jobbik, http://www.jobbik.com/bruno_gollnisch_re-elected_president_alliance_european_national_movements
15. European Alliance for Freedom, <http://www.eurall-free.org>
16. "Jobbik to Wilders and Le Pen: liberalism and Zionism are the enemies, not Islam", Arthur White, The Budapest Times 140222, åtkomstdatum 140410, <http://budapest-times.hu/2014/02/22/jobbik-to-wilders-and-le-pen->

- liberalism-and-zionism-are-the-enemies-not-islam/
17. VoteWatch Europe, <http://www.votewatch.eu/en/national-parties-loyalties.html>
18. Officiell hemsida för Krisztina Morvai, <http://www.morvaikrisztina.hu>
19. <http://www.youtube.com/watch?v=NxMztfFRngv>
20. "Are the Austrian FPÖ party really neo-Nazis?", McLaughlin, New Statesman 131009, åtkomstdatum 140410, <http://www.newstatesman.com/politics/2013/10/are-austrian-fpo-party-really-nazis>
21. <http://www.youtube.com/watch?v=8aWgTdlAYo>
22. "Women and part-time work", Vogt, European Working Conditions Observatory 100405, åtkomstdatum 140411, <http://www.eurofound.europa.eu/ewco/2010/02/AT10020191.htm>
23. Merkl, Weinberg, 2004, Right-wing Extremism in the Twenty-first Century, Routledge, sid 183-196
24. ibid
25. KhosraviNik, Mral, Wodak, 2013, Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse, A&C Black, sid. 140-145
26. "Although Austria's grand coalition will continue, the dominance of the country's two major parties may be nearing its end", Kritzing, Zeglovits, The London School of Economics and Political Science 131007, åtkomstdatum 140410, <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2013/10/07/although-austrias-grand-coalition-will-continue-the-dominance-of-the-countrys-two-major-parties-may-be-nearing-its-end/>
27. "Racism on the rise in Europe", Briggs, Al Jazeera 110902, åtkomstdatum 140410, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/09/201192182426183450.html>
28. Officiell hemsida för FPÖ, http://www.fpoe.at/fileadmin/Content/portal/PDFs/2012/2012_parteiprogramm_englisch_web.pdf
29. "Austria debates abortion in public hospitals", Wissgott, European Pro-Choice Network 110807, åtkomstdatum 140410, <http://europeanprochoicenetwordpess.com/2011/08/12/austria-debates-abortion-in-public-hospitals/>
30. VoteWatch Europe, <http://www.votewatch.eu/en/national-parties-loyalties.html>
31. "Le Pen found guilty of Holocaust denial", Samuel, The Telegraph 080208, åtkomstdatum 140411, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1578053/Le-Pen-found-guilty-of-Holocaust-denial.html>

- telegraph.co.uk/news/worldnews/1578053/Le-Pen-found-guilty-of-Holocaust-denial.html
- "Jean-Marie Le-Pen's Notorious 'Detail' Remark About World War II", Institute for Historical Review, åtkomstdatum 140411, http://www.ihr.org/jhr/v21/v21n2p2_2_lepen.html
- "Jean-Marie Le Pen convicted of contesting crimes against humanity", Chrisafis, The Guardian 120216, åtkomstdatum 140411, <http://www.theguardian.com/world/2012/feb/16/jean-marie-le-pen-convicted>
32. Mots Croisés, France 2, 120130, http://www.france-tvinfo.fr/france/louis-aliot-denonce-des-ivg-de-confort_56611.html
33. "Avortement: Jean-Marie Le Pen se félicite du projet de loi espagnol", AFP, Le Point 131223, åtkomstdatum 140411, http://www.lepoint.fr/politique/avortement-jean-marie-le-pen-se-felicite-du-projet-de-loi-espagnol-23-12-2013-1773702_20.php
34. <http://www.rtl.fr/actualites/info/international/article/jean-marie-le-pen-se-felicite-du-projet-de-loi-espagnol-sur-l-avortement-7768192863>
35. <http://www.youtube.com/watch?v=ulpo1K493P4>
36. "Le Pen and Wilders forge plan to 'wreck' EU from within", Traynor, The Guardian 131113, åtkomstdatum 140411, <http://www.theguardian.com/politics/2013/nov/13/le-pen-wilders-alliance-plan-wreck-eu>
37. VoteWatch Europe, <http://www.votewatch.eu/en/national-parties-loyalties.html>
- "European Parliament Adopts Report Against Homophobia and LGBT Discrimination", Heneghan, Eile Magazine 140204, åtkomstdatum 140411, <http://eile.ie/2014/02/04/european-parliament-adopts-report-against-homophobia-lgbt-discrimination/>
38. Mots Croisés, France 2, 140203, <http://www.youtube.com/watch?v=VlnAJY0oHw&feature=youtu.be&a>
39. Partij voor de Vrijheid (PVV), Parlement & Politiek, <http://www.parlement.com/id/vhnnt7m4rqi/partij-voor-de-vrijheid-pvv>
40. <http://vimeo.com/20710133>
41. "Far right Dutch MP refused entry to UK", Siddique, Walker, agencies, The Guardian 090212, åtkomstdatum 140411, <http://www.theguardian.com/world/2009/feb/12/far-right-dutch-mp-ban->

jen 2010 drev partiet en kampanj mot våldtäkter⁷¹ som hade samma upplägg som en kampanj från nazistiska Svenskarnas parti. Våldtäkter är för dessa partier något som utländska män utsätter "svenskarnas" kvinnor för. Kvinnan blir därmed inte bara den omhändertagande modern, utan även ett offer, någon man ska skydda mot den onde främlingen. Den muslimska kvinnan spelar en annan roll i Sverigedemokraternas retorik – antingen som offer för en hederskultur eller som ett hot.

Partiets riksdagsledamot Kent Ekeröth driver frågan om vad han kallar "muslimsk demografi"; han tror att muslimer skaffar många barn som en medveten strategi för att islamisera Sverige.⁷² Det är därför viktigt för Sverigedemokraterna att stoppa framför allt muslimer från att invandra. Denna tankegång återkommer

i partiets reklamkampanjer. Inför valet 2010 tog partiet fram en reklamfilm där kvinnor i burka med barnvagnar tävlade med en "svensk" äldre kvinna med rullator.⁷³

Sverigedemokraternas ledning kämpar med att företrädare runt om i landet uttrycker rasistiska åsikter. Men det är också vanligt med starkt antifeministiska uttalanden. Ordföranden i SD Södertälje Tommy Hansson, som också stått på riksdagslistan och varit chefredaktör för SD-Kuriren twittrar om feminister som "halvgamla fruntimmer som inte lyckats få nån karl".⁷⁴ När Nobelpriset i litteratur delades ut till en kvinna kallade han det för kvotering.

Tommy Hansson bloggar också varje år om Stockholm Pride, som han beskriver som ett jippo som genomförs av vad

han kallar "homosexlobbyn".⁷⁵

Vid sidan om antifeminismen har Sverigedemokraterna tidigare haft en hårdför linje mot hbtq-personer. Men partiet har de senaste åren slipat på sin retorik. Inför valet 2010 använde man till exempel sexuella minoriteters rättigheter som ett argument mot invandring, i ett försök att spela ut de två grupperna mot varandra och locka väljare bland hbtq-personer.⁷⁶

Sverigedemokraterna uttalar sig mer sällan negativt om homosexuella och anser att transsexuella ska ha rätt att korrigera sin könsidentitet.

Partiet är dock motståndare till äktenskap, insemination och adoption för samkönade par och anser att homosexualitet är en privatsak som inte behöver "manifesteras".⁷⁷

islam?guni=Article:in%20body%20link

40. Eurabia-teorin är en konspirationsteori från tidiga 2000-talet som går ut på att europeiska och arabiska krafter är ute för att islamisera Europa och försvaga dess existerande kultur. <http://en.wikipedia.org/wiki/Eurabia>

41. Officiell hemsida för Gert Wilders, <http://geertwilders.nl>

42. Society at a Glance 2011: OECD Social Indicators, 2011, Organisation for Economic Co-operation and Development, sid. 98-99, <http://www.oecd.org/berlin/47570353.pdf>

43. "Transcending tolerance? The evolution of Dutch DNA", De Jong, Tamimi Arab, Open Democracy 130808, åtkomstdatum 140411, <http://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/pooyan-tamimi-arab-lammert-de-jong/transcending-tolerance-evolution-of-dutch-dna>

44. "Why Dutch women don't work longer hours", M.S. The Economist, 101117, åtkomstdatum 140411, http://www.economist.com/blogs/democracyinamerica/2010/11/dutch_feminism

45. "Netherlands Islam Freedom: Profile of Geert Wilders", BBC News Europe 110623, åtkomstdatum 140411, <http://www.bbc.com/news/world-europe-11443211>

46. "This monster called Europe", The Economist 131116, åtkomstdatum 140411, <http://www.economist.com/news/europe/21589894-marine-le-pen-and-geert-wilders-form-eurosceptic-alliance-monster-called-europe>

47. VoteWatch Europe, <http://www.votewatch.eu/en/national-parties-loyalties.html>

48. "What's in a Name: The Classification of Non-Native Dutch People", Bishop, Humanity in Action, åtkomstdatum 140411, <http://www.humanityinaction.org/knowledgebase/253-what-s-in-a-name-the-classification-of-non-native-dutch-people>

49. Ekman, Poohl, 2010, Ut ur skuggan – En kritisk granskning av Sverigedemokraterna, Natur och Kultur, sid. 29

50. "Sverigedemokraterna inga arvtagare till national-socialisterna", Lööv, Svenska kommittén mot antisemitismens nyhetsbrev nov 2006

51. Sverigedemokraternas partiprogram, antaget 940226/27, sid.8

52. Officiell hemsida för Sverigedemokraterna, <http://sverigedemokraterna.se/var-politik/>

53. ibid

54. "De blir SD:s ansikten i riksdagen", Boström, Dagen 100923, åtkomstdatum 140410, <http://m.dagen.se/nyheter/de-bliir-sd-s-ansikten-i-riksdagen/>

55. Hamrud, Qvarford, 2010, Svensk, svenskare... Ett reportage om Sverigedemokraterna, Optimal förlag, sid. 315

56. "Sverigedemokraterna och jämställdhet", Holmgren, Studio Ett – Sveriges Radio 140314, åtkomstdatum 140411, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1637&artikel=5809557>

57. "Förtryck i jämställdhetens namn", Borg, SD-Kvinnor 111008, åtkomstdatum 140411, <http://sdkvinnor.se/2011/10/08/fortryck-i-jamstalldhetens-namn/>

58. Hamrud, Qvarford, 2010, Svensk, svenskare... Ett reportage om Sverigedemokraterna, Optimal förlag, sid. 131

59. "Sverigedemokraterna och jämställdhet", Holmgren, Studio Ett – Sveriges Radio 140314, åtkomstdatum 140411, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1637&artikel=5809557>

60. "Distriktsordförande för SDU – feminism är en avskumsvidrig ideologi som måste bort!!!", Johansson, Inte rasist, men... 140324, åtkomstdatum 140411, <http://www.interasistmen.se/dumheter/distriktsordforande-sdu-feminism-ar-en-avskumsvidrig-ideologi-som-maste-bort/>

61. "SDU-toppens ilska mot Nours armhålor", Drevfjäll, Expressen 140201, åtkomstdatum 140411, <http://www.expressen.se/noje/melodifestivalen/sdu-toppens-ilska-mot-nours-armhalor/>

62. "SDU:s ordförande trollar kvinnodagen – Sverige behövs antifeminism", Johansson, Inte rasist, men... 140308, åtkomstdatum 140411, <http://www.interasistmen.se/granskning/sdsu-ordforande-trolla/>

"Vi lever i ett sjukt, feminiserat samhälle", Hahne, Nyheter 24 140320, åtkomstdatum 140411, <http://nyheter24.se/debatt/765085-william-hahne-sdu-vi-lever-i-ett-sjukt-feminiserat-samhalle>

63. Pensionsmyndigheten, 2013, Gilla din ekonomi – Trygga din ekonomiska framtid, sid. 6

Försäkringskassan, 2013, Socialförsäkringsrapport 2013:5, Vårdnadsbidrag – En översikt av systemen i de nordiska länderna och sammanfattning av forskningen kring dess effekter, sid. 6, 20

64. Motion 2011/12:Sk411 Frivillig sambeskattning, Motion 2012/13: Sk323 Frivillig sambeskattning

65. "SD-topp petas efter sextrakasseriskandal", Baas, Expressen 130306, åtkomstdatum 140411, <http://www.expressen.se/nyheter/sd-topp-petas-efter-sextrakasseriskandal/>

66. "Almqvist och Ekeröth beväpnar sig med järnrör", Baas, Expressen 121115, åtkomstdatum 140411, <http://www.expressen.se/nyheter/almqvist-och-ekeroth-bevapnar-sig-med-jarnror/>

67. Delade turer innebär att ha två arbetspass under samma dag, med en längre obetald paus däremellan.

68. Motion 2010/11: Kr 320 Utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid. Förslaget om att stryka bidraget till partiernas kvinnoorganisation återkommer i motsvarande motion för 2011/12 och 2012/13.

69. "Aftonbladet avslöjar: 'Sd lurade till sig miljonbidrag'", Sköld, Wiman, Aftonbladet 140128, åtkomstdatum 140411, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article18245777.ab>

70. "Regeringens passivitet är ett svek mot utsatta kvinnor", Borg, Herrstedt, SD-Kvinnor 120504, åtkomstdatum 140409, <http://sdkvinnor.se/category/jamstalldhet-och-genus/>

"Jämställdhet måste omfatta alla", Borg m fl, SD-Kvinnor, 120307, åtkomstdatum 140409, <http://sdkvinnor.se/category/jamstalldhet-och-genus/>

71. "SD:s selektiva sanning", Poohl, Expo idag 100826, åtkomstdatum 140411, http://expo.se/2010/sds-selektiva-sanning_3282.html

72. Officiell hemsida för Kent Ekeröth, <http://kentekeroth.se/islamiseringen/muslimsk-demografi/>

73. <http://www.youtube.com/watch?v=XkRRdth8AHc>

74. "SD-politiker: Feminister är halvgamla fruntimmer som inte lyckats få en riktig karl", Berglin, Inte rasist, men... 131001, åtkomstdatum 140411, <http://www.interasistmen.se/granskning/sd-politiker-visar-exempel-pa-skrammande-manniskosyn/>

75. Tommy Hanssons blogg, <http://tommyhansson.wordpress.com/tag/homosexlobbyn/>

76. "SD siktar in sig på hbt-röster", Brandel, Svenska Dagbladet, 100728, åtkomstdatum 140415, http://www.svd.se/nyheter/inrikes/sd-siktar-in-sig-pa-hbt-roster_5054837.svd

77. "Kampanjen som vill stoppa våldtäkterna", Tidningen Realisten, åtkomstdatum 140411, <https://www.realisten.se/2009/12/31/kampanjen-som-vill-stoppa-valdtaktarna/>

SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER

Studien *Folk, familj och fosterland* beskriver hur en stark nationalism påverkar kvinnors mänskliga rättigheter och kvinnans roll i samhället. Den tittar på situationen på västra Balkan, en region med lång erfarenhet av starkt nationalistiska politiska partier, och ser också närmare på nationalistiska partier i fem länder i Europa.

Nationalismen i Bosnien-Hercegovina, Kroatien och Serbien idag har tydliga rötter i kriget på 1990-talet, inte minst i det att skillnader mellan olika etniska grupper lyfts fram liksom behovet av att skydda och stärka den egna gruppen.

Fler barn behövs

Även om extrema nationalistiska åsikter nuförtiden sällan lyfts öppet i parti-program på västra Balkan, spelar berättelsen om det egna folkets storhet en viktig roll i politiken. Inom nationalistiska rörelser är den kvinnliga sexualiteten nära knuten till nationen, och reproduktion är kvinnans främsta uppgift. Detta märks särskilt i partiernas fokus på att höja låga födelsetal för att befolkningen ska öka. Kvinnor uppmanas att föda fler barn, och partier i alla tre länderna lägger förslag på ekonomiska stimulanspaket till familjer, som flerbarnstillägg och att ge moderskapet yrkesstatus. Förslagen bygger alltid på den nationalistiska synen på vad en familj är – det vill säga den traditionella kärnfamiljen som består av ett heterosexuellt par, där kvinnan ska vara hemma och sköta barn och hushåll.

På arbetsmarknaden diskrimineras kvinnor. I Serbien är kraven på arbetsgivaren vad gäller ersättning till föräldralediga så höga att det blir ett hinder för att anställa kvinnor i fertil ålder, och i Kroatien kan en chef placera en kvinna som varit föräldraledig på en ny och sämre position. Det finns ingen vilja inom nationalistiska partier att åtgärda missförhållanden som dessa för att därmed öka kvinnors vilja att föda fler barn.

Partierna är heller inte intresserade av satsningar för att få män att ta ett större ansvar för hem och familj. När kvinnor inte får ihop arbete och barn, kommer politikerna istället med andra lösningar, som kroatiska HDZ som föreslår att kvinnor ska gå ner i tid eller starta egna företag, så att de kan jobba hemifrån och samtidigt sköta barnen.

Att demografin är en så viktig politisk fråga är en av anledningarna till att aborträtten ständigt debatteras. Många av partierna är försiktiga med att officiellt gå ut och kräva begränsad aborträtt, men enskilda partiföreträdare uttalar sig öppet kritiskt mot abort och driver även frågan i EU-parlamentet. Detta är också en fråga som engagerar religiösa samfund och visar att dessa har ett stort politiskt inflytande. Exempelvis kallade serbiska kyrkan så sent som 2013 aborter för "barnamord".

Kvinnan till hemmet

Synen på familjen och kvinnor som ansvariga för reproduktion återkommer även hos andra nationalistiska partier i Europa. Till exempel vill Sverigedemokraterna, som enda parti i riksdagen, sänka tidsgränsen för fri abort till 12 veckor. Partiet är emot de öronmärkta pappamånaderna i föräldraförsäkringen, men vill dubblera vårdnadsbidraget – ett bidrag som till allra största del tas ut av kvinnor, vilket bland annat påverkar deras pension negativt och riskerar deras möjligheter att senare kunna få jobb.

Ungerska Jobbik vill sänka skatten för familjer stegvis för varje nytt barn, som en åtgärd för att uppmuntra kvinnor att stanna hemma med barnen (och samtidigt ta hand om sina åldrande föräldrar). Nationella fronten i Frankrike satsar, precis som Sverigedemokraterna, på vårdnadsbidrag, och vill ge kvinnor som uppfostrat minst tre barn rätt till tidigare pension. Och i Österrike vill FPÖ

att det statliga stödet till barnomsorgen istället ska gå direkt till familjerna, så att en förälder kan ta hand om barnen fram till skolstarten. Redan idag är en stor andel mammor i Österrike hemmafruar och det är troligt att ett sådant förslag skulle leda till ännu färre yrkesarbetande kvinnor.

Förslag som bygger på att fler kvinnor ska vara hemma med barn är problematiska inte bara för att de förstärker traditionella könsroller, utan för att de i förlängningen även leder till att kvinnor blir ekonomiskt beroende av sina män. Under sådana förhållanden är det svårt för en kvinna att hävda rätten till ett eget liv, eller att kunna lämna relationen om hon utsätts för våld eller hot.

Invandringsfientlig retorik

De flesta av partierna i studien kopplar ihop familjesatsningar med en invandringsfientlig retorik, och då framför allt gentemot invandrare som är muslimer. Nationella fronten vill exempelvis att barnbidrag ska utgå enbart till familjer där minst en av föräldrarna är "fransk", det vill säga inte har utländsk bakgrund. Och när Sverigedemokraterna säger att de vill stärka familjen är vissa familjer undantagna, då de samtidigt vill begränsa anhöriginvandringen kraftigt.

Även frågor kring jämställdhet sägs av partierna främst höra ihop med invandrare och deras påstådda kvinnoförtryck. Enda gången nederländska Frihetspartiet nämner kvinnor i sitt program handlar det om att partiet vill införa en skatt för kvinnor som bär huvudduk. FPÖ anser att Österrike håller på att "islamiserats", något som de säger kommer att påverka kvinnors rättigheter negativt. Sverigedemokraternas kvinnoförbund lanserade 2012 hedersvåld som det allvarligaste jämställdhetsproblemet i Sverige idag, ett våld som de härrör till andra kulturer än den "svenska". Inget av partierna i studien bedriver en aktiv politik för att nå fram till ett mer jämställt samhälle.

Hbtq-personer förföljs

Förutom invandrare är även gruppen homo-, bi-, trans- och queerpersoner (hbtq) utpekad som nationalismens ”de andra” i dagens Europa. Hbtq-personer förföljs och hotas och deras mänskliga rättigheter undergrävs systematiskt. I Ungern lade Jobbik 2012 fram ett lagförslag om fängelsestraff för ”sexuellt avvikande beteenden” och spridning av vad partiet kallar ”homosexuell propaganda”. Det gick inte igenom, men ungerska grundlagen förbjuder numera samkönade äktenskap, och efter en folkomröstning förra året är läget detsamma i Kroatien.

Sverigedemokraterna är också motståndare till äktenskap, insemination och adoption för icke-heterosexuella. I Frankrike kämpar Nationella fronten för att 2013 års lag, som gav samkönade par rätt att gifta sig och att adoptera, ska rivas upp.

Att leva på ett annat sätt än i den traditionella kärnfamiljen är inte acceptabelt för nationalistiska partier och per-

soner som gör det ska inte ges samma möjligheter till familjebildning.

På Balkan blir kvinnorättsorganisationer som arbetar mot nationalism och militarism, motarbetade och smutskastade av politiska företrädare, eftersom de ses som ett hot mot den nationella sammanhållningen och identiteten.

Kvinnor som utmanar traditionella könsroller är också populära mål för nationalistiska partier. Från företrädare för Sverigedemokraterna finns många exempel på nedvärderande uttalanden om feminister, som att ”de är halvgamla fruntimmer som inte lyckats få nån karl”, eller användande av femininitet som något negativt när problemet med Sverige och det svenska försvaret sägs vara att det är ”femininiserat”.

Blicken mot EU

Många av Europas nationalistiska partier står idag utanför regeringsmakten i sina länder. När de har svårt att få genom

politiska frågor nationellt riktar flera av dem istället blicken mot EU.

Ett exempel på detta är när en företrädare för kroatiska HSP-AS uttalade sig mot abort i EU-parlamentet. Det slogs upp stort i kroatiska medier och partiet kunde använda den uppmärksamheten för att lyfta frågan även på hemmaplan.

Ett annat sätt är att gå ihop med andra nationalistiska i kampen mot invandrare, hbtq-personer och kvinnors rättigheter. Flera av partierna röstar redan nu likadant i många av dessa frågor i EU-parlamentet. Men om de, som franska Nationella fronten och nederländska Frihetspartiet har annonserat, bildar en gemensam grupp, kommer de att kunna få ännu större genomslagskraft.

En sådan utveckling innebär en allvarlig risk för att centrala mänskliga rättigheter undergrävs – liksom att de framgångar för jämställdheten som kvinnorörelsen skördat under många års kamp, går om intet. ■

NATIONALISMENS KONSEKVENSER FÖR JÄMSTÄLLDHET

- Frågor som rör jämställdhet prioriteras aldrig av de nationalistiska partierna. Ofta saknas de helt i deras politik.
- Flera av partierna anser att det finns biologiska skillnader mellan män och kvinnor, som gör det naturligt för kvinnor att till exempel ta på sig mer vårdande sysslor, både i hemmet och i arbetslivet.
- Kärnfamiljen ses som grunden i samhället, vilket gör det svårt att leva utanför traditionella familjeförhållanden. Hbtq-personer diskrimineras ofta i nationalistiska partiers politik. De förvägras till exempel rätt till äktenskap, insemination och adoption.
- Politiska satsningar på familjen är generellt utformade på ett sätt som gör att kvinnan ska vara hemma mer med barnen, medan mannen förvärsarbetar. Det vill säga en förstärkning av traditionella könsroller.
- En familjepolitik som gör kvinnor ekonomiskt beroende av män, gör det svårt för kvinnor att lämna förhållanden där de utsätts för våld.
- I och med att demografi och barnafödande är viktigt för nationalistiska partier finns ofta en stark vilja att inskränka aborträtten för kvinnor. I vissa fall vill partierna helt förbjuda abort.
- Hbtq-personer och kvinnorättsförsvarare som utmanar traditionella könsroller motarbetas, trakasseras och förlöjligas.
- I EU-parlamentet röstar de nationalistiska partierna ofta för konservativa förslag, och stödjer mycket sällan initiativ som syftar till att stärka kvinnors eller hbtq-personers rättigheter.

LITTERATURFÖRTECKNING

Alison (2007) *Wartime Sexual Violence: Women's Human Rights and Questions of Masculinity*. Review of International Studies, Vol. 33, No. 1

Batinic (2001) *Feminism, Nationalism, and War: The Yugoslav Case in Feminist Texts*. Journal of International Women's Studies, Vol. 3, No. 1

Clinell (1999) *De hunsades revansch: en resa i fascismens Frankrike*. Bokförlaget DN

Einhorn (1996) *Links Across Difference: Gender, Ethnicity and Nationalism*. Women's Studies International Forum, Vol. 19, No. 1-2

Ekman, Poohl (2010) *Ut ur skuggan – En kritisk granskning av Sverigedemokraterna*. Natur och Kultur

Grosby (2005) *Nationalism: A Very Short Introduction*. Oxford: University Press

Hamrud, Qvarford (2010) *Svensk, svenskt... Ett reportage om Sverigedemokraterna*. Optimal förlag

Lendvai (2012) *Hungary: Between Democracy and Authoritarianism*. Hurst & Co

Mayer (2000) *Gender Ironies of Nationalism*. London: Routledge

Merkl, Weinberg (2004) *Right-wing Extremism in the Twenty-first Century*. Routledge

Mudde (2007) *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge Press

Nagel (1998) *Masculinity and Nationalism: Gender and Sexuality in the Making of Nations*. Ethnic and Racial Studies, Vol. 21, No. 2

Obucina (2012) *Right-Wing Extremism in Croatia*. Friedrich Ebert Stiftung, International Policy Analysis

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2011), *OECD Social Indicators: Society at a Glance*

Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Organization for Security and Co-operation in

Europe (OSCE) (2014) *Overview of anti-discrimination legislation in the Western Balkans*

Stakic (2013) *Odnos Srbije Prema Ekstremno Desničarskim Organizacijama*. Belgrade Centre for Security Policy

UN (2010) *The World's Women 2010: Trends and Statistics*

Vojvodic (2012) *Gender Analysis in Ethnic Conflict: Causes and Consequences in the case of former Yugoslavia*. School of Slavonic and Eastern European Studies, University College London

Wodak, Khosravi Nik, Mral (2013) *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*. A&C Black

Grunden till Stiftelsen Expo lades 1995, då tidskriften Expo lanserades i syfte att kartlägga och granska den växande extremhögern. Tidskriften ges fortfarande ut regelbundet, samtidigt som stiftelsen Expo bedriver utbildningar, opinionsbildning, och research i syfte att stävja den organiserade rasismen och dess grundläggande idéers inflytande i samhället.

Kvinna till Kvinna startade 1993 som en reaktion mot de massvåldtäkter och övergrepp som kvinnor utsattes för under kriget på Balkan. Idag stärker Kvinna till Kvinna kvinnor i krigs- och konfliktdrabbade områden genom att stödja 130 kvinnoorganisationer. Dessa finns i 17 länder i Mellanöstern, Södra Kaukasien, Afrika och på Balkan.